

อำนาจ ความรู้ และการสร้างภาพแทน: การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์
ต่อการนำเสนอประวัติศาสตร์ความขัดแย้ง
ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ของไทย เวียดนาม และกัมพูชา
และผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทวิภาคีระหว่างประเทศ

นิพัทธ์พนธ์ นันทะวงศ์¹

วันที่รับบทความ: 5 สิงหาคม 2567

วันที่แก้ไขครั้งสุดท้าย: 17 กันยายน 2567

วันที่ตอบรับตีพิมพ์: 25 กันยายน 2567

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์เชิงวิพากษ์การนำเสนอประวัติศาสตร์ความขัดแย้งในแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ของไทย เวียดนาม และกัมพูชา โดยใช้วิธีวิทยาการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ ผลการศึกษาพบว่า แบบเรียนของทั้งสามประเทศมีแนวโน้มในการผลิตซ้ำวาทกรรมประวัติศาสตร์แบบชาตินิยม โดยเน้นการสร้างมายาคติแห่งชาติ ลดทอนความสำคัญของประเทศเพื่อนบ้าน และเน้นย้ำความขัดแย้งในอดีต สะท้อนให้เห็นถึงการใช้อำนาจของรัฐในการควบคุมและกำหนดทิศทางการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของพลเมือง การนำเสนอประวัติศาสตร์ในลักษณะนี้ส่งผลกระทบต่อการหล่อหลอมทัศนคติของพลเมืองและความสัมพันธ์ทวิภาคีระหว่างประเทศ บทความนี้เสนอแนะให้มีการพัฒนาแบบเรียนประวัติศาสตร์ที่มีความเป็นพหุมุมมองมากขึ้น ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวิชาการระหว่างนักประวัติศาสตร์ และพัฒนากลไกการจัดการความขัดแย้งที่คำนึงถึงบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างประเทศ

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์ความขัดแย้ง, แบบเรียนประวัติศาสตร์, อำนาจ, ความรู้, การสร้างภาพแทน

¹ อาจารย์ ดร. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จังหวัดลำปาง 52100 อีเมล: atthaporn.rack@gmail.com

Power, Knowledge, and Representation: A Critical Analysis of Conflict History Presentation in History Textbooks of Thailand, Vietnam, and Cambodia and Its Impact on International Bilateral Relations

Nipitpon Nanthawong²

Received: 5 August 2024

Revised: 17 September 2024

Accepted: 25 September 2024

Abstract

This article critically examines the representation of conflict history in history textbooks from Thailand, Vietnam, and Cambodia through critical discourse analysis. The study revealed that textbooks from these three countries tend to reproduce nationalist historical narratives, emphasizing national mythologies, minimizing the significance of neighboring nations, and accentuating historical conflicts. This pattern reflects state power in shaping and directing citizens' understanding of history. Such historical representations significantly influence the formation of citizens' attitudes and the bilateral relations between nations. The article proposes developing history textbooks with a more multifaceted approach, fostering academic exchanges among historians, and establishing conflict management mechanisms that account for historical and cultural contexts. These recommendations aim to promote mutual understanding and peaceful coexistence between the countries under study.

Keywords: History Textbooks, Conflict Historiography, Critical Discourse Analysis, Bilateral Relations

² Lecturer, Ph.D., Faculty of Education, Lampang Rajabhat University, Lampang 52100.
E-mail: atthaporn.rack@gmail.com

1. บทนำ

ในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การศึกษาวาทกรรมประวัติศาสตร์ความขัดแย้งถือได้ว่ามีนัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจพลวัตของปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐและการก่อรูปของอัตลักษณ์แห่งชาติ (Wang, 2009) การตีความและนำเสนอเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในระบบการศึกษาไม่เพียงสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการประกอบสร้างความจริงทางสังคม (Social Construction of Reality) เท่านั้น หากแต่ยังเป็นปฏิบัติการทางอำนาจที่มีส่วนสำคัญในการกำหนดทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในอนาคต (Vickers & Jones, 2005)

แบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ในฐานะของสื่อในการจัดการเรียนการสอน ที่ได้ดำรงบทบาทสำคัญในฐานะกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐในการประกอบสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติและความทรงจำร่วมของสังคม (Anderson, 2006) กระบวนการคัดสรร ตีความ และนำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในแบบเรียนการศึกษามีได้เป็นเพียงการถ่ายทอดข้อเท็จจริงอย่างปราศจากอคติ หากแต่เป็นกระบวนการทางการเมืองที่มีนัยสำคัญต่อการกำหนดวาทกรรมหลักของชาติและการวางตำแหน่งแห่งที่ (Positioning) ในความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน (Apple, 2004) ด้วยเหตุนี้ การวิเคราะห์เนื้อหาและวิถีวิทยาในการนำเสนอประวัติศาสตร์ในแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์จึงเป็นประตูสู่ความเข้าใจกระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติและการผลิตซ้ำทัศนคติต่อ “ความเป็นอื่น” (Otherness) ในบริบทของความสัมพันธ์ทวิภาคีระหว่างประเทศ

ผู้เขียนเลือกวิเคราะห์กรณีของเวียดนามร่วมกับไทยและกัมพูชาด้วยเหตุผลสำคัญหลายประการ ประการแรก ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างทั้งสามประเทศมีการนำเสนอพลวัตอันซับซ้อนของการแข่งขันและการประนีประนอม ดังที่ Stuart-Fox (2003) กล่าวว่าเปรียบเทียบ “การเดินร่าที่มีความซับซ้อน” ในการรักษาดุลยภาพแห่งอำนาจในภูมิภาค การวิเคราะห์การนำเสนอประวัติศาสตร์ในแบบเรียนจึงเป็นการศึกษากลไกการผลิตซ้ำวาทกรรมอำนาจผ่านระบบการศึกษา อันเป็นส่วนสำคัญในการธำรงรักษาโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ประการที่สอง ความแตกต่างของอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างระบบสังคมนิยมของเวียดนามกับระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาของไทยและกัมพูชา เปิดพื้นที่ให้วิเคราะห์อิทธิพลของโครงสร้างอำนาจทางการเมืองต่อการผลิตความรู้ทางประวัติศาสตร์ ดังที่ London (2014) ชี้ให้เห็นว่า ระบบการเมืองมีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อการกำหนดเนื้อหาและวิธีการนำเสนอประวัติศาสตร์ในระบบการศึกษา การศึกษาเปรียบเทียบจึงช่วยให้เข้าใจกระบวนการตีความประวัติศาสตร์เพื่อรองรับอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน

ประการที่สาม กรณีพิพาทร่วมสมัย เช่น ปัญหาปราสาทพระวิหารระหว่างไทยและกัมพูชา ประเด็นชนกลุ่มน้อยเชื้อสายเวียดนามในกัมพูชา สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่าง การตีความประวัติศาสตร์กับความขัดแย้ง

ในปัจจุบัน ดังที่ Chachavalpongpun (2012) วิเคราะห์ว่า ความขัดแย้งเหล่านี้ มิได้เป็นเพียงปัญหาทางการเมืองหรือกฎหมายเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ ที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์แห่งชาติและการตีความประวัติศาสตร์อย่างลึกซึ้ง การวิเคราะห์ การนำเสนอประวัติศาสตร์จึงช่วยให้เข้าใจรากเหง้าของความขัดแย้งและกระบวนการ สร้างความชอบธรรมทางการเมืองผ่านการศึกษา ประการที่สี่ ประสพการณ์ของกัมพูชาและ เวียดนามในการจัดการกับอดีตที่เจ็บปวดจากสงครามและความขัดแย้งภายใน ผ่านการนำเสนอ กรณีศึกษาที่มีคุณค่าในการวิเคราะห์บทบาทของการศึกษาประวัติศาสตร์ในกระบวนการ สร้างความปรองดองและการฟื้นฟูอัตลักษณ์แห่งชาติ โดย Chandler (2008) ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการฟื้นฟูประเทศของกัมพูชาหลังยุคเขมรแดงเกี่ยวข้องอย่างแนบแน่นกับการตีความ ประวัติศาสตร์และการสร้างความทรงจำร่วมของชาติ การศึกษาเปรียบเทียบจึงช่วยให้เข้าใจ ถึงความแตกต่างในการจัดการกับอดีตและการสร้างภาพอนาคตของชาติผ่านระบบการศึกษา

ประการสุดท้าย การตอรองระหว่างอุดมการณ์ชาตินิยมกับแนวคิดภูมิภาคนิยม ในบริบทของอาเซียน นำเสนอมิติที่น่าสนใจในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการนำเสนอ ประวัติศาสตร์ชาตินิยมกับการส่งเสริมอัตลักษณ์ร่วมของภูมิภาค Thuzar, Mishra, Hutchinson, Than, and Chalernpalanupap (2019) ชี้ให้เห็นว่า การสร้างสมดุลระหว่างผลประโยชน์ แห่งชาติกับการบูรณาการระดับภูมิภาคเป็นความท้าทายสำคัญของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การศึกษาวิธีการนำเสนอประวัติศาสตร์ของทั้งสามประเทศจึงช่วยให้เข้าใจ ถึงความตึงเครียดและการประนีประนอมระหว่างอุดมการณ์ชาตินิยมกับแนวคิดภูมิภาคนิยม ในระบบการศึกษา

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์แบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ของทั้งสามประเทศ ในฐานะสื่อ วรรณกรรม โดยมุ่งเน้นที่ระดับมัธยมศึกษา ซึ่งมีการนำเสนอเนื้อหาประวัติศาสตร์ความขัดแย้ง ของทั้งไทย กัมพูชาและเวียดนาม อย่างไรก็ตาม การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างไทย กัมพูชา และเวียดนาม ที่มีได้เป็นเพียงการนำเสนอภาพตัวแทนของความหลากหลายในภูมิภาคเท่านั้น หากแต่ยังเปิดโอกาสให้วิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างประวัติศาสตร์ การเมือง และการศึกษา ในการประกอบสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การศึกษานี้จึงมีศักยภาพในการเปิดมุมมองใหม่ต่อการทำความเข้าใจพลวัตของทั้งสามประเทศ และท้าทายมโนทัศน์ดั้งเดิมเกี่ยวกับบทบาทของการศึกษาประวัติศาสตร์ในการสร้างชาติและ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศบทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์และเปรียบเทียบการประกอบสร้าง

วาทกรรมประวัติศาสตร์ความขัดแย้งในแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ของไทย เวียดนาม และ กัมพูชา

โดยใช้วิธีวิทยาการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ ในการพิจารณาบทบาทของการศึกษา ในฐานะเครื่องมือในการผลิตซ้ำอุดมการณ์ชาตินิยมและผลกระทบต่อพลวัตความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศในภูมิภาค การศึกษานี้จะช่วยให้เข้าใจถึงความท้าทายในการสร้างพื้นที่แห่งการปะทะ สันติทางความคิดและโอกาสในการพัฒนาญาณวิทยาแบบพหุนิยม (Epistemological Pluralism) ในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ร่วมกัน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างยั่งยืนและสร้างสรรค์ โดยผู้เขียน เลือกแบบเรียนที่ใช้ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งเป็นช่วงที่ผู้เรียนมีความสามารถในการ คิดวิเคราะห์และเข้าใจประเด็นซับซ้อนได้มากขึ้น แบบเรียนที่เลือกมาวิเคราะห์มีดังนี้

(1) ประเทศไทย

(1.1) หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553)

(1.2) หนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติมประวัติศาสตร์ไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 (สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2562)

(2) ประเทศเวียดนาม

(2.1) Lịch sử Việt Nam 10 (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2006)

(2.2) Lịch sử Việt Nam 11 (Nhà xuất bản Giáo dục Việt Nam, 2020)

(3) ประเทศกัมพูชา

(3.1) History Textbook for Grade 11 (Ministry of Education, Youth and Sport, 2018)

(3.2) History Textbook for Grade 12 (Ministry of Education, Youth and Sport, 2020)

อย่างไรก็ดี การเลือกแบบเรียนเหล่านี้ผู้เขียนได้พิจารณาจากความทันสมัยของเนื้อหา ความครอบคลุมประเด็นทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และการเป็นแบบเรียนที่ได้รับการรับรองจากกระทรวงศึกษาธิการของแต่ละประเทศ

2. ทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการนำเสนอประวัติศาสตร์ในแบบเรียนและการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติ มีแนวคิดสำคัญสามประการที่ได้รับการอธิบายอย่างกว้างขวางในวงวิชาการ ได้แก่ การสร้างภาพแสดงแทนความจริง (Representation) การเหมารวม (Stereotype) และการแปะป้าย (Labeling) ประการแรก แนวคิดเรื่องการสร้างภาพแสดงแทนความจริงได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบโดย Hall (1997) ซึ่งเสนอว่าการสร้างภาพแสดงแทนเป็นกระบวนการสร้างความหมายผ่านระบบสัญลักษณ์ โดยเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์ ภาษา และ “ความจริง” ในโลกกายภาพ Hall ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการนี้ไม่ใช่เพียงการสะท้อนความเป็นจริงเท่านั้น แต่เป็นการประกอบสร้างความหมายและการตีความโลกทางสังคม ในบริบทของการศึกษาแบบเรียนประวัติศาสตร์ แนวคิดนี้ช่วยให้เราเข้าใจว่าการนำเสนอเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในแบบเรียนเป็นการสร้างความหมายและตีความอดีตผ่านมุมมองปัจจุบัน ซึ่งมีนัยสำคัญต่อการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติ ในทำนองเดียวกัน Said (1978) ได้วิพากษ์การสร้างภาพแสดงแทนของ “ตะวันออก” โดยชาวตะวันตก โดยชี้ให้เห็นว่ากระบวนการนี้มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการครอบงำทางวัฒนธรรมแฝงอยู่ แนวคิดของ Said มีประโยชน์อย่างยิ่งในการวิเคราะห์การนำเสนอประวัติศาสตร์ของประเทศเพื่อนบ้านในแบบเรียน ซึ่งอาจสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประเทศในภูมิภาค

ประการที่สอง แนวคิดเรื่องการเหมารวมได้รับการอธิบายอย่างละเอียดโดย Allport (1954) ซึ่งเสนอว่าการเหมารวมเป็นความเชื่อที่เกินจริงเกี่ยวกับลักษณะของกลุ่มทางสังคม และมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการเกิดอคติและการเลือกปฏิบัติในสังคม ในการวิเคราะห์แบบเรียนประวัติศาสตร์ แนวคิดนี้ช่วยให้เราเข้าใจว่าการนำเสนอภาพของประเทศเพื่อนบ้านในลักษณะเหมารวมอาจนำไปสู่การสร้างอคติและความเข้าใจผิดระหว่างประเทศได้อย่างไร

ประการสุดท้าย แนวคิดเรื่องการแปะป้ายได้รับการพัฒนาโดย Becker (1963) ผ่านทฤษฎีการแปะป้าย ซึ่งอธิบายว่าการที่สังคมกำหนดนิยามหรือ “แปะป้าย” หรือการ “ตีตรา” ให้กับบุคคลหรือกลุ่มทางสังคม สามารถส่งผลต่อพฤติกรรมและการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มนั้นๆ ในบริบทของการศึกษาแบบเรียนประวัติศาสตร์ แนวคิดนี้ช่วยให้เราเข้าใจว่าการ “แปะป้าย” ให้กับประเทศเพื่อนบ้านในแบบเรียนอาจส่งผลต่อการรับรู้และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในระยะยาวได้อย่างไร โดยแนวคิดทั้งสามประการนี้มีความสัมพันธ์เชิงบูรณาการและเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิเคราะห์การนำเสนอประวัติศาสตร์ในแบบเรียน โดยช่วยให้เราเข้าใจกระบวนการสร้างความหมาย การเหมารวม และการกำหนดนิยามทางสังคมที่เกิดขึ้นผ่านการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ ซึ่งมีผลต่อการสร้างอัตลักษณ์

แห่งชาติและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาค อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าม้งงานวิจัยที่ได้นำเสนอมุมมองที่หลากหลาย ซึ่งช่วยเปิดมิติใหม่ในการทำ ความเข้าใจบทบาทของการศึกษาประวัติศาสตร์ในสังคมร่วมสมัยดังนี้

Fuchs and Bock (2018) ได้รวบรวมและวิเคราะห์งานวิจัยสำคัญเกี่ยวกับการศึกษา แบบเรียนไว้ใน *“The Palgrave Handbook of Textbook Studies”* โดยมีการนำเสนอ มุมมองที่ครอบคลุมในประเด็นการเมืองของการผลิตแบบเรียนและการนำเสนออัตลักษณ์ แห่งชาติในแบบเรียนประวัติศาสตร์ งานชิ้นนี้ไม่เพียงให้กรอบแนวคิดสำคัญในการวิเคราะห์ กระบวนการผลิตและเนื้อหาของแบบเรียนในฐานะผลผลิตทางวัฒนธรรมและการเมืองเท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างอำนาจรัฐ สถาบันการศึกษา และตลาด ในการกำหนดเนื้อหาและรูปแบบของแบบเรียน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงกลไกการผลิตซ้ำ ทางอุดมการณ์ผ่านระบบการศึกษา สอดคล้องกับงานของ Naseem, Arshad-Ayaz, and Rodríguez-Rodríguez (2021) ที่ศึกษาการนำเสนอกลุ่มชนกลุ่มน้อยในแบบเรียนจากมุมมอง เปรียบเทียบระหว่างประเทศ โดยใช้วิวิธนาการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ ผลการศึกษา ชี้ให้เห็นว่าการนำเสนอกลุ่มชนกลุ่มน้อยในแบบเรียนมักสะท้อนโครงสร้างอำนาจและ อุดมการณ์ทางการเมืองของสังคม โดยมีการนำเสนอในลักษณะที่ด้อยกว่าหรือเป็นอื่น (Othering) เมื่อเทียบกับกลุ่มชนส่วนใหญ่ การศึกษานี้ไม่เพียงแต่เน้นย้ำความสำคัญของการ วิเคราะห์การนำเสนอประวัติศาสตร์ในแบบเรียนในฐานะเครื่องมือทางอุดมการณ์เท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของการนำเสนอดังกล่าวต่อการสร้างอัตลักษณ์และความสัมพันธ์ ระหว่างกลุ่มในสังคม ซึ่งมีนัยสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจและความสมานฉันท์ในสังคม พหุวัฒนธรรม

ในขณะที่ Bentrovato, Korostelina, and Schulze (2016) ได้นำเสนอมุมมอง ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในสังคมที่แบ่งแยกและหลังสงคราม งานชิ้นนี้ วิเคราะห์ความท้าทายและโอกาสในการใช้การศึกษาประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือในการ สร้างความปรองดองและสันติภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่มีประวัติศาสตร์ความขัดแย้ง ผู้เขียนไม่เพียงแต่เสนอแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ ที่ส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์และความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นถึง ความสำคัญของการสร้างพื้นที่สำหรับการเจรจาและการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ร่วมกัน ระหว่างกลุ่มที่เคยขัดแย้ง การศึกษานี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำ ความเข้าใจบทบาทของ การเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในการจัดการกับอดีตที่เจ็บปวดและการสร้างอนาคตร่วมกัน

สัมพันธ์กับ Carretero, Berger, and Grever (2017) ที่ได้รวบรวมงานวิจัยสำคัญ เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์และการศึกษาไว้ใน *“Palgrave Handbook of*

Research in Historical Culture and Education” โดยมีบทที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์แบบเรียนและการเมืองของการศึกษาประวัติศาสตร์ งานชิ้นนี้ไม่เพียงนำเสนอกรอบแนวคิดและวิธีวิทยาที่หลากหลายในการศึกษาการนำเสนอประวัติศาสตร์ในระบบการศึกษาเท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างการเรียนการสอนประวัติศาสตร์กับการสร้างความทรงจำร่วมและอัตลักษณ์แห่งชาติ ซึ่งมีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจกระบวนการสร้างชาติและการธำรงรักษาอำนาจทางการเมืองในสังคมร่วมสมัย ในทำนองเดียวกัน Repoussi and Tutiaux-Guillon (2010) ได้นำเสนอแนวโน้มใหม่ในการวิจัยเกี่ยวกับแบบเรียนประวัติศาสตร์ โดยเน้นประเด็นและวิธีวิทยาในการศึกษาประวัติศาสตร์โรงเรียน การวิจัยนี้ไม่เพียงแต่ให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับวิธีการวิเคราะห์เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ในสื่อการเรียนการสอนเท่านั้น หากแต่ยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาเครื่องมือวิเคราะห์ที่ละเอียดอ่อนและครอบคลุมสำหรับการศึกษาแบบเรียนประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะในบริบทของการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างประเทศ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจความแตกต่างและความเหมือนในการนำเสนอประวัติศาสตร์ระหว่างประเทศต่างๆ

ในบริบทของประเทศไทย สุนทร สุขสรานุจิต (2551) ได้ศึกษาการสร้างภาพแทน “ชาวเขา” ในแบบเรียนชั้นประถมตั้งแต่หลักสูตรปี พ.ศ. 2503 ถึง พ.ศ. 2544 พบว่าภาพชาวเขามีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญตามบริบททางสังคมและการเมืองจากการนำเสนอในเชิงบวกในช่วงแรก สู่การสร้างภาพ “ความเป็นอื่น” อย่างชัดเจนในช่วงที่มีการสร้างความเป็นชาตินิยมอย่างเข้มข้น ก่อนจะมีการปรับเปลี่ยนมุมมองอีกครั้งในหลักสูตรล่าสุด งานของสุนทร สุขสรานุจิต สะท้อนให้เห็นถึง “พื้นที่ต่อรองทางอำนาจ” ในแบบเรียนและความไม่ต่อเนื่องของการนำเสนอประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ในขณะที่ ปวิญญาพัฒน์ วรพันธ์, จินฉัตร เลิศประดิษฐ์, และสรชัย โสมนัสวงศ์วานิช (2562) ได้ศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดราชาชาตินิยมที่ปรากฏในแบบเรียนประวัติศาสตร์ไทยระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยศึกษาเนื้อหาในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ผลการวิจัยพบว่า แบบเรียนประวัติศาสตร์ไทยในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายส่วนใหญ่สะท้อนแนวคิดราชาชาตินิยม (Royal Nationalism) โดยนำเสนอสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติและผู้มีคุณูปการต่อประเทศชาตินานัปการ ทั้งในด้านการปกป้องเอกราช การสร้างความเจริญรุ่งเรือง การส่งเสริมเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของประชาชน รวมถึงการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

ในทำนองเดียวกัน สิทธิชัย สุขคะตะ และณัฐวิทย์ บุนนาค (2558) ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์วาทกรรมชาตินิยมไทยในแบบเรียนสังคมศึกษาและประวัติศาสตร์” โดยศึกษา

แบบเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย ผลการวิจัยพบว่าเนื้อหาในแบบเรียนสะท้อนความพยายามของรัฐในการสร้างความรู้สึกราชาชาตินิยมไทย โดยให้ความสำคัญกับชาตินิยมไทย 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเชื้อชาติ ที่เน้นความสามัคคี การสืบทอดของเชื้อชาติ ความฉลาดและการรู้จักปรับตัวของคนไทย ด้านสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่เน้นความสำคัญของสถาบันต่อเอกราชและความเจริญของประเทศ และด้านวัฒนธรรม ที่เน้นความเหนือกว่าของวัฒนธรรมไทยและความสำคัญของการอนุรักษ์ อีกทั้งปวินญาพัฒน์ วรพันธ์ และปรีชัย ดาวอุดม (2567) ได้ศึกษาการประกอบสร้างวาทกรรมความเป็นชาติผ่านความรู้ทางศาสนาในแบบเรียนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยใช้วิธีการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ตามแนวทางของแฟร์คลัฟ บกรอบแนวคิดชุมชนจินตกรรมและแนวคิดอำนาจเหนือชีวิต ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า วาทกรรมในแบบเรียนได้สร้างความเป็นชาตินิยมทางวัฒนธรรมที่มุ่งเน้นธำรงรักษาสถานะเดิมทางสังคมเอาไว้ โดยมีการใช้กลวิธีทางภาษาที่หลากหลายเพื่อถ่ายทอดวาทกรรมและอุดมการณ์ที่ซ่อนอยู่ในตัวบท ตลอดจนเปิดเผยภาคปฏิบัติทางวาทกรรมความเป็นไทย ว่าเป็นการสืบทอดจรรโลงเสาหลักของสังคมไทย อันได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และวัฒนธรรมไทย

จากการศึกษาการทบทวนวรรณกรรมในช่วงต้นแสดงให้เห็นว่าการนำเสนอประวัติศาสตร์ในแบบเรียนแสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนของปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ ความรู้ และอัตลักษณ์ในระบบการศึกษา แบบเรียนประวัติศาสตร์ไม่ใช่เพียงสื่อกลางในการถ่ายทอดข้อเท็จจริงเท่านั้น หากแต่เป็น “พื้นที่ต่อรองทางอำนาจ” ที่กลุ่มต่างๆ ในสังคมช่วงชิงการกำหนดเนื้อหาและการตีความประวัติศาสตร์ กระบวนการนี้มีบทบาทสำคัญในการ “สร้างและธำรงรักษาชาติ” ผ่านการหล่อหลอมอัตลักษณ์แห่งชาติและสร้าง “ความเป็นอื่น” ให้กับกลุ่มอื่นๆ ซึ่งส่งผลต่อความสัมพันธ์ทั้งภายในและระหว่างประเทศ

อย่างไรก็ตาม แม้ประวัติศาสตร์มักถูกมองว่าเป็นแหล่งของความขัดแย้ง แต่การศึกษาอย่างชี้ให้เห็นว่าแบบเรียนประวัติศาสตร์มีศักยภาพในการเป็น “เครื่องมือสร้างสันติภาพ” หากมีการนำเสนอและศึกษาอย่างรอบด้านและเปิดกว้าง โดยเฉพาะในสังคมที่มีประวัติศาสตร์ความขัดแย้ง การตระหนักว่าการศึกษาประวัติศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของ “วัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์” ที่กว้างขวาง ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับการสร้างความทรงจำร่วมและอัตลักษณ์แห่งชาติ จะสามารถช่วยให้เราเข้าใจบทบาทของการศึกษาประวัติศาสตร์ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ซับซ้อนมากขึ้น การปฏิรูปการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในภูมิภาคจึงควรมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การตระหนักถึงความหลากหลายของมุมมองทางประวัติศาสตร์ และการเชื่อมโยงความรู้ทางประวัติศาสตร์กับประเด็นร่วมสมัย ควบคู่ไปกับการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างนักประวัติศาสตร์และนักการศึกษาในภูมิภาค เพื่อพัฒนา

แนวทางการสอนที่สมดุลระหว่างการสร้างความเข้าใจอันดีและการไม่ละเลยความซับซ้อนของประวัติศาสตร์

3. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในอดีตผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ของไทย เวียดนาม และกัมพูชา

การศึกษาแบบเรียนประวัติศาสตร์ของไทย เวียดนาม และกัมพูชา แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในการใช้วาทกรรมเพื่อสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติและการนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ บริบททางการเมือง และผลประโยชน์แห่งชาติที่แตกต่างกันของแต่ละประเทศ ได้แก่

3.1 การใช้วาทกรรมในการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติ

แบบเรียนของทั้งสามประเทศแสดงให้เห็นถึงกระบวนการประกอบสร้างวาทกรรมในการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติผ่านการเลือกสรรและตีความเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ โดยมีการใช้กลไกทางภาษาและการเล่าเรื่อง (Narrative) ที่แตกต่างกันซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Anderson (2006) ในหนังสือ *“Imagined Communities”* ที่กล่าวถึงการสร้างภาพตัวแทนของ “ตนเอง” และ “ความเป็นอื่น” ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้าง “ชุมชนจินตนาการ” (Imagined Community) ซึ่งเป็นรากฐานของอัตลักษณ์แห่งชาติ ดังนี้

3.1.1 ไทย: การสืบทอดอารยธรรมและการรักษาเอกราช

แบบเรียนประวัติศาสตร์ของไทยมักใช้วาทกรรมที่เน้นย้ำถึงความเป็นชาติที่มีอารยธรรมยาวนานและความสามารถในการรักษาเอกราชมาโดยตลอด การนำเสนอประวัติศาสตร์ไทยมักจะเริ่มต้นตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ผ่านอาณาจักรโบราณอย่างทวารวดีและศรีวิชัย จนถึงอาณาจักรสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ สร้างภาพของความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น ในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานประวัติศาสตร์ไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553, น. 45-50) มีการนำเสนอสมัยสุโขทัยในฐานะ “ยุคทองของวัฒนธรรมไทย” โดยได้เน้นย้ำถึงการประดิษฐ์อักษรไทย การสร้างระบบการปกครองแบบพ่อปกครองลูก และการเผยแผ่พุทธศาสนา ซึ่งวาทกรรมนี้มีส่วนสำคัญในการสร้างความรู้สึกถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ร่วมของคนในชาติ

อย่างไรก็ตาม ในการนำเสนอประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ แบบเรียนมักจะเน้นย้ำถึงความสามารถในการรักษาเอกราช ตัวอย่างเช่น ในหนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติม

ประวัติศาสตร์ไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 (สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2562, น. 95-110) ได้ให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ที่แสดงถึงความสามารถของไทยในการต่อต้านการรุกรานจากภายนอก เช่น สงครามยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และการรักษาเอกราชในยุคล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก นอกจากนี้ แบบเรียนยังนำเสนอพัฒนาการทางการเมืองการปกครองของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ การปฏิรูปประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และพัฒนาการทางการเมืองในยุคต่อมา ถูกนำเสนอเพื่อแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าและการปรับตัวของชาติไทยให้เข้ากับบริบทโลกสมัยใหม่

เห็นได้ว่าในแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะในวิชาประวัติศาสตร์ของไทย มีการใช้วาทกรรม “ความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์” และ “ความสามารถในการรักษาเอกราช” เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของชาติที่มีเอกภาพและมีอำนาจอธิปไตยมาอย่างยาวนาน การเล่าเรื่องในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงการใช้ “อำนาจเชิงวาทกรรม” (Discursive Power) ในการประกอบสร้างความชอบธรรมให้กับโครงสร้างอำนาจทางการเมืองในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่มีการเน้นย้ำบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการปกป้องเอกราชและนำพาประเทศสู่ความทันสมัยในขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นถึงการใช้ “ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบราชาชาตินิยม” (royalist-nationalist historiography) ซึ่งมีนัยทางการเมืองในการสร้างความชอบธรรมให้กับโครงสร้างอำนาจในปัจจุบัน

3.1.2 เวียดนาม: การต่อสู้เพื่อเอกราชและความสามัคคีของประชาชน

แบบเรียนประวัติศาสตร์ของเวียดนามใช้วาทกรรมที่เน้นการต่อสู้เพื่อเอกราชและการปลดแอกจากการปกครองของต่างชาติ Lịch sử Việt Nam 10 (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2006, pp. 40-55) ในการนำเสนอประวัติศาสตร์เวียดนามผ่านการต่อสู้กับการรุกรานจากภายนอก เริ่มตั้งแต่การต่อต้านการปกครองของจีน การต่อสู้กับฝรั่งเศสในยุคอาณานิคม และสงครามเวียดนาม รวมถึงการกล่าวถึงวีรบุรุษและวีรสตรีอย่างสองพี่น้องตระกูลจิง (Trung Sisters) และเลหยาลง (Lê Lợi) ที่ถูกยกย่องในฐานะสัญลักษณ์ของการต่อสู้เพื่อเอกราช ในแบบเรียน Lịch sử Việt Nam 10 (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2006, p. 34) ได้มีการกล่าวว่า “การต่อสู้ของสองพี่น้องตระกูลจิงแสดงให้เห็นถึงจิตวิญญาณแห่งการต่อสู้เพื่อเอกราชของชาวเวียดนาม ซึ่งสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน” เห็นได้ว่าวาทกรรมนี้มีเป้าหมายเพื่อสร้างจิตสำนึกแห่งการต่อสู้และความเป็นอิสระของชาติ นอกจากนี้ แบบเรียนของเวียดนามยังเน้นย้ำถึงความสามัคคีของประชาชนในการต่อสู้กับอำนาจต่างชาติ ดังเช่นในแบบเรียน Lịch sử Việt Nam 11 (Nhà xuất bản Giáo dục Việt Nam, 2020, pp. 65-80) ที่ได้อธิบายถึงการรวมพลังของทุกคนขึ้นในสังคม ทั้งชาวนา กรรมกร ปัญญาชน และชนชั้นกลาง

ในการต่อต้านฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา เห็นได้ว่า วาทกรรมนี้มีเป้าหมายเพื่อสร้างความรู้สึกร่วมกันอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชนในชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบเรียนประวัติศาสตร์ของเวียดนามได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามในการนำการต่อสู้เพื่อเอกราชและการพัฒนาประเทศ โดยนำเสนอพรรคในฐานะผู้นำการปฏิวัติและการสร้างชาติ การนำเสนอในลักษณะนี้มีเป้าหมายเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบการปกครองปัจจุบัน

จากที่กล่าวในข้างต้น ผู้เขียนพบว่าแบบเรียนประวัติศาสตร์ของเวียดนาม มีการใช้วาทกรรม “การต่อสู้เพื่อเอกราช” และ “ความสามัคคีของประชาชน” เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชาติในฐานะผู้ต่อสู้เพื่ออิสรภาพ การเล่าเรื่องในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงการใช้ “ทุนทางประวัติศาสตร์” (Historical Capital) ในการสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบสังคมนิยมและบทบาทนำของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม

3.1.3 กัมพูชา: ความยิ่งใหญ่ของอารยธรรมโบราณและการฟื้นฟูประเทศ

แบบเรียนประวัติศาสตร์ของกัมพูชามีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากไทยและเวียดนาม โดยให้ความสำคัญกับอารยธรรมโบราณของเขมรและการฟื้นฟูประเทศหลังยุคเขมรแดง ในแบบเรียน History Textbook for Grade 11 (Ministry of Education, Youth and Sport, 2018, pp. 25-40) มีการนำเสนอภาพของอาณาจักรขอมโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยนครวัด ในฐานะ “หนึ่งในอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” โดยมีการอธิบายถึงความรุ่งเรืองทางศิลปะ สถาปัตยกรรม ระบบชลประทาน และการขยายอำนาจทางการเมือง ซึ่งการนำเสนอในลักษณะนี้มีเป้าหมายเพื่อสร้างความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์อันยิ่งใหญ่ของชาติ ในขณะเดียวกัน ก็เป็นการสร้างความรู้สึกร่วมถึงการสูญเสียอำนาจและดินแดนในยุคต่อมา ซึ่งนำไปสู่การอธิบายถึงความพยายามในการฟื้นฟูประเทศในปัจจุบัน

ในขณะที่ แบบเรียน History Textbook for Grade 12 (Ministry of Education, Youth and Sport, 2020, pp. 80-95) มีการนำเสนอการฟื้นฟูประเทศหลังยุคเขมรแดงในแง่ของความสามารถในการฟื้นฟูอุปสรรคของชาติ อธิบายถึงกระบวนการสร้างความปรองดองแห่งชาติ การฟื้นฟูเศรษฐกิจ และการสร้างประชาธิปไตย วาทกรรมนี้มีเป้าหมายเพื่อสร้างความหวังและความเชื่อมั่นในอนาคตของประเทศ นอกจากนี้ แบบเรียนของกัมพูชายังเน้นย้ำถึงความสำคัญของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งปราสาทนครวัดและโบราณสถานอื่นๆ ในฐานะสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจของชาติ การนำเสนอในลักษณะนี้มีเป้าหมายเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน

เห็นได้ว่า แบบเรียนประวัติศาสตร์ของกัมพูชามีการใช้วาทกรรม “ความยิ่งใหญ่ของอารยธรรมโบราณ” และ “การฟื้นฟูประเทศ” เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของชาติที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่และมีความสามารถในการฟันฝ่าวิกฤต การเล่าเรื่องในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการใช้ “ทุนทางวัฒนธรรม” (Cultural Capital) ในการสร้างความภาคภูมิใจในชาติและความเชื่อมั่นในอนาคต

การวิเคราะห์เปรียบเทียบนี้แสดงให้เห็นว่า แบบเรียนประวัติศาสตร์ของทั้งสามประเทศมีการประกอบสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่แตกต่างกัน สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์แห่งชาติ ผลประโยชน์แห่งชาติ และมุมมองทางภูมิรัฐศาสตร์ที่แตกต่างกัน โดยไทยมีแนวโน้มที่จะนำเสนอตนเองในฐานะผู้รักษาดุลอำนาจในภูมิภาค กัมพูชานำเสนอตนเองในฐานะผู้พยายามรักษาอธิปไตยและตอรองอัตลักษณ์ ในขณะที่เวียดนามพยายามสร้างภาพลักษณ์ของการเป็นผู้นำในภูมิภาคและผู้สร้างพันธมิตรทางยุทธศาสตร์

3.2 การสร้างภาพตัวแทน ของ “ตนเอง” และ “ความเป็นอื่น”

การสร้างภาพตัวแทน ของ “ตนเอง” และ “ความเป็นอื่น” ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ของไทย เวียดนาม และกัมพูชา เป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติและกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยสามารถวิเคราะห์ได้ตามแนวคิดของ Said (1978) ในหนังสือ “Orientalism” การสร้างภาพแทนของ “ความเป็นอื่น” เป็นกระบวนการที่ชาติหนึ่งสร้างอัตลักษณ์ของตนเองผ่านการเปรียบเทียบและสร้างความแตกต่างกับชาติอื่น ในบริบทของแบบเรียนประวัติศาสตร์ของทั้งสามประเทศ เราสามารถเห็นกระบวนการนี้ได้อย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากในแบบเรียนไทยมักสร้างภาพแทนของ “ตนเอง” ในฐานะชาติที่มีอารยธรรมสูงและสามารถรักษาเอกราชมาโดยตลอด ในขณะที่สร้างภาพแทน “ความเป็นอื่น” (โดยเฉพาะกัมพูชาและเวียดนาม) ในฐานะคู่แข่งทางอำนาจหรือประเทศที่ต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากไทย ตัวอย่างเช่น หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานประวัติศาสตร์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553, น. 100-105) อธิบายถึงการที่ไทยส่งกองทัพอไปช่วยเหลือกัมพูชาในการต่อต้านเวียดนามในสมัยรัชกาลที่ 3 ว่าเป็น “การรักษาผลประโยชน์ของไทยและป้องกันการขยายอิทธิพลของเวียดนามมายังดินแดนที่ไทยถือว่าอยู่ในเขตอิทธิพลของตน”

ในขณะที่แบบเรียนประวัติศาสตร์ของเวียดนามมักสร้างภาพแทนของ “ตนเอง” ในฐานะผู้นำการต่อสู้เพื่อเอกราชและผู้พิทักษ์เสถียรภาพในอินโดจีน ในขณะที่สร้างภาพแทนของ “ความเป็นอื่น” (โดยเฉพาะไทยและกัมพูชา) ในฐานะประเทศที่ต้องการความช่วยเหลือ

หรือเป็นเครื่องมือของจักรวรรดินิยมตะวันตก ตัวอย่างเช่น ในแบบเรียน Lich sử Việt Nam 11 (Nhà xuất bản Giáo dục Việt Nam, 2020, pp. 120-125) มีการอธิบายถึงการสนับสนุนที่เวียดนามให้แก่ขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสในกัมพูชา โดยมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างแนวร่วมต่อต้านจักรวรรดินิยมในอินโดจีน

ในทิศทางเดียวกัน แบบเรียนประวัติศาสตร์ของกัมพูชามักสร้างภาพแทนของ “ตนเอง” ในฐานะทายาทของอารยธรรมอันยิ่งใหญ่และผู้ที่ต้องต่อสู้เพื่อรักษาเอกราชท่ามกลางแรงกดดันจากประเทศเพื่อนบ้าน ในขณะที่สร้างภาพแทนของ “ความเป็นอื่น” (ทั้งไทยและเวียดนาม) ในฐานะภัยคุกคามต่ออธิปไตยและบูรณภาพแห่งดินแดน ตัวอย่างเช่น ในแบบเรียน History Textbook for Grade 12 (Ministry of Education, Youth and Sport, 2020, pp. 70-75) ได้อธิบายถึงการที่ไทยยึดครองนครวัดและนครธมว่าเป็น “การรุกรานดินแดนของกัมพูชาและทำลายมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ”

เห็นได้ว่าการสร้างภาพตัวแทนของ “ตนเอง” และ “ความเป็นอื่น” ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ของไทย เวียดนาม และกัมพูชา เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและมีนัยสำคัญทางการเมือง วัฒนธรรม และสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงกลไกการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติและการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การใช้ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือในการจัดการความทรงจำ (Memory Politics) ผ่านการเลือกจดจำและลืมเลือนเหตุการณ์บางอย่าง รวมถึงการสร้างวีรบุรุษและผู้ร้าย เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดค่านิยมทางสังคมและอัตลักษณ์แห่งชาติ การเลือกใช้ภาษาและวาทกรรมในการอธิบายประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตาม การสร้างภาพตัวแทนเหล่านี้ยังสะท้อนถึงการแข่งขันทางภูมิรัฐศาสตร์ในภูมิภาค โดยแต่ละประเทศพยายามสร้างความชอบธรรมสำหรับบทบาทผู้นำและกำหนดความสัมพันธ์กับประเทศอื่นในฐานะพันธมิตรหรือคู่แข่ง ซึ่งมีผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศในปัจจุบัน

3.3 การอธิบายความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านในแบบเรียนของไทย กัมพูชา และเวียดนาม

การอธิบายความสัมพันธ์กับประเทศในมุมมองของประเทศไทย กัมพูชา และเวียดนามที่มีต่อกันในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน โดยศึกษาจากเนื้อหาในแบบเรียนประวัติศาสตร์ของทั้งสามประเทศ สามารถแบ่งประเด็นได้ดังนี้

3.3.1 มุมมองของไทยต่อกัมพูชาและเวียดนาม

(1) การนำเสนอในช่วงประวัติศาสตร์โบราณถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

แบบเรียนประวัติศาสตร์ของไทยมักนำเสนอความสัมพันธ์กับกัมพูชาและเวียดนามในบริบทของการแข่งขันอำนาจในภูมิภาคและการขยายอิทธิพลทางการเมือง โดยเฉพาะในช่วงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553) เนื้อหาในแบบเรียนมักเน้นย้ำถึงความสำเร็จทางทหารของไทยในการปกป้องอธิปไตยและขยายอาณาเขต ตัวอย่างเช่น การยึดครองนครวัดและนครธมในสมัยอยุธยา โดยนำเสนอว่าเป็นการขยายอำนาจเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับอาณาจักร การทำสงครามกับเวียดนามในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งมีการนำเสนอว่าเป็นการปกป้องผลประโยชน์ของไทยในกัมพูชา รวมถึงการอธิบายถึงระบบบรรณาการที่ไทยมีต่อประเทศเพื่อนบ้านซึ่งแสดงถึงอำนาจและอิทธิพลของไทยในภูมิภาค

(2) การนำเสนอในยุคปัจจุบัน

ในยุคปัจจุบัน แบบเรียนไทยมีแนวโน้มที่จะเน้นย้ำถึงความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมระหว่างประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะในบริบทของการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียน (สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2562) ประเด็นสำคัญที่นำเสนอ ได้แก่ ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ เช่น การค้าชายแดน การลงทุนข้ามชาติ และการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษร่วมกัน การท่องเที่ยวและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม โดยเน้นความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของทั้งสามประเทศและความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาในระดับภูมิภาค เช่น การจัดการทรัพยากรน้ำในแม่น้ำโขง และการต่อต้านการค้ามนุษย์ นอกจากนี้ ยังมีการนำเสนอประเด็นปัญหาร่วมสมัย เช่น ความขัดแย้งเรื่องเขตแดนกับกัมพูชา โดยเฉพาะกรณีปราสาทพระวิหาร และความพยายามในการแก้ไขปัญหาอย่างสันติวิธีผ่านกลไกทางการทูตและกฎหมายระหว่างประเทศ

3.3.2 มุมมองของเวียดนามต่อไทยและกัมพูชา

(1) การนำเสนอในช่วงประวัติศาสตร์โบราณถึงยุคอาณานิคม

แบบเรียนประวัติศาสตร์ของเวียดนามมักนำเสนอความสัมพันธ์กับไทยและกัมพูชาในแง่ของการต่อสู้เพื่อเอกราชและการรักษาดินแดน โดยเฉพาะในช่วงการต่อต้านการรุกรานของจีนและฝรั่งเศส (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2006) ประเด็นสำคัญที่นำเสนอ ได้แก่ การขยายอิทธิพลของเวียดนามลงสู่ทางใต้ (Nam tiến) ซึ่งนำไปสู่การปะทะกับกัมพูชาและการแข่งขันกับไทยในการควบคุมดินแดนในเขตลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง ความขัดแย้งระหว่างเวียดนามและไทยในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 โดยเฉพาะในประเด็นการแทรกแซงกิจการ

ภายในของกัมพูชาและการต่อต้านการรุกรานของฝรั่งเศสและความพยายามในการรักษาเอกราชของเวียดนาม

(2) การนำเสนอในยุคสงครามเวียดนามและหลังสงคราม

เนื้อหาในแบบเรียนมักเน้นย้ำถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของประชาชนเวียดนามในการต่อสู้กับการรุกรานจากภายนอก และบทบาทของเวียดนามในการสนับสนุนขบวนการปลดปล่อยในประเทศเพื่อนบ้าน (Nhà xuất bản Giáo dục Việt Nam, 2020) ประเด็นสำคัญได้แก่ การสนับสนุนขบวนการคอมมิวนิสต์ในลาวและกัมพูชาในช่วงสงครามเวียดนาม บทบาทของเวียดนามในการโค่นล้มรัฐบาลเขมรแดงในกัมพูชา ซึ่งนำเสนอว่าเป็นการช่วยเหลือประชาชนกัมพูชาจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และความพยายามในการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับไทยหลังยุคสงครามเย็น โดยเน้นการส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งผ่านการเจรจา

(3) แนวคิดเรื่อง “สามประเทศอินโดจีน”

แบบเรียนเวียดนามยังนำเสนอแนวคิดเรื่อง “สามประเทศอินโดจีน” ซึ่งเน้นความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างเวียดนาม ลาว และกัมพูชา โดยอธิบายถึง ความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของทั้งสามประเทศ ความร่วมมือในการต่อสู้กับจักรวรรดินิยม และการสร้างสังคมนิยมและการส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการเมืองในปัจจุบัน

3.3.3 มุมมองของกัมพูชาต่อไทยและเวียดนาม

(1) การนำเสนอในช่วงประวัติศาสตร์โบราณถึงยุคอาณานิคม

แบบเรียนประวัติศาสตร์ของกัมพูชามักนำเสนอความสัมพันธ์กับไทยและเวียดนามในบริบทของการต่อสู้เพื่อรักษาเอกราชและอธิปไตยของประเทศ โดยเฉพาะในช่วงยุคอาณานิคมและสงครามกลางเมือง (Ministry of Education, Youth and Sport, 2018) ประเด็นสำคัญที่นำเสนอ ได้แก่ การสูญเสียดินแดนให้กับไทยและเวียดนามในอดีต โดยเฉพาะการสูญเสียดินแดนตะวันตกให้กับไทยและดินแดนตะวันออกให้กับเวียดนามรวมถึงความพยายามของกัมพูชาในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภาษาของตนท่ามกลางอิทธิพลของประเทศเพื่อนบ้านและบทบาทของฝรั่งเศสในการรักษาเอกราชของกัมพูชาจากการรุกรานของไทยและเวียดนามในช่วงยุคอาณานิคม

(2) การนำเสนอในยุคสงครามเย็นและหลังสงคราม

แบบเรียนกัมพูชายังนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการแทรกแซงทางการเมืองจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะในช่วงสงครามกลางเมืองและยุคเขมรแดง ประเด็นสำคัญ ได้แก่ บทบาทของเวียดนามในการสนับสนุนการโค่นล้มรัฐบาลเขมรแดง ซึ่งมีการนำเสนอทั้งในแง่บวก (การช่วยเหลือประชาชนกัมพูชา) และแง่ลบ (การแทรกแซงกิจการภายในของกัมพูชา)

ความขัดแย้งกับไทยในประเด็นเขตแดน โดยเฉพาะกรณีปราสาทพระวิหารและพื้นที่ทับซ้อนทางทะเลและ การเคลื่อนย้ายของผู้ลี้ภัยกัมพูชาไปยังประเทศไทยในช่วงสงครามกลางเมือง และผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

(3) การนำเสนอในยุคปัจจุบัน

แบบเรียนกัมพูชาในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะเน้นย้ำถึงความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมกับประเทศเพื่อนบ้านมากขึ้น โดยเฉพาะในบริบทของการพัฒนาประเทศและการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียน (Ministry of Education, Youth and Sport, 2020) ประเด็นสำคัญที่นำเสนอ ได้แก่ความร่วมมือในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสร้างถนนเชื่อมโยงระหว่างประเทศ และการพัฒนาระบบไฟฟ้าและพลังงาน การส่งเสริมการท่องเที่ยวร่วมกัน โดยเฉพาะการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ การขยายความร่วมมือทางการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ โดยเน้นการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับประชาชนกัมพูชาและความพยายามในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านเขตแดนกับไทยและเวียดนามผ่านกลไกทางการทูตและกฎหมายระหว่างประเทศ

จากการศึกษาแบบเรียนประวัติศาสตร์ของทั้งสามประเทศ พบความเหมือนและความต่างที่สำคัญ ดังนี้ 1) ทั้งสามประเทศมีแนวโน้มที่จะนำเสนอประวัติศาสตร์ในมุมมองของชาตินิยม โดยเน้นการปกป้องอธิปไตยและผลประโยชน์ของชาติ 2) มีการตีความเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งระหว่างประเทศ และ 3) แบบเรียนของทั้งสามประเทศมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้สอดคล้องกับบริบททางการเมืองและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะในยุคของการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียน

จากการศึกษาแบบเรียนประวัติศาสตร์ของทั้งสามประเทศ จะเห็นได้ว่ามุมมองที่แต่ละประเทศมีต่อกันมีทั้งความเหมือนและความแตกต่าง โดยมีการนำเสนอประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ในบริบทของการแข่งขันอำนาจและการรักษาเอกราช ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งและการแข่งขันในอดีต อย่างไรก็ตาม แนวโน้มในปัจจุบันคือการเน้นย้ำถึงความร่วมมือและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในภูมิภาค ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในนโยบายต่างประเทศและความพยายามในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การนำเสนอประวัติศาสตร์ในลักษณะนี้มีส่วนสำคัญในการสร้างความเข้าใจและส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศในอนาคต

นอกจากนี้ ยังสังเกตได้ว่าแบบเรียนของทั้งสามประเทศมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้สอดคล้องกับบริบททางการเมืองและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ในยุคของการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียน ซึ่งเน้นการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ สมาชิกและการสร้างอัตลักษณ์ร่วมกันของภูมิภาค

4. การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบการนำเสนอประวัติศาสตร์ความขัดแย้งในแบบเรียนประวัติศาสตร์ ภูมิศึกษาประเทศไทย เวียดนาม และกัมพูชา

การศึกษาประวัติศาสตร์ความขัดแย้งในหลักสูตรสังคมศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการหล่อหลอมทัศนคติและความเข้าใจของเยาวชนต่อประเทศเพื่อนบ้านและพลวัตความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบการนำเสนอประวัติศาสตร์ความขัดแย้งในหลักสูตรของประเทศไทย เวียดนาม และกัมพูชา จะช่วยเผยให้เห็นถึงมุมมองทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน รวมถึงนัยที่อาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในอนาคต การศึกษานี้มุ่งวิเคราะห์โครงสร้างหลักสูตร เนื้อหา วาทกรรม และการสร้างภาพตัวแทนในตำราเรียนของทั้งสามประเทศ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความซับซ้อนในการนำเสนอประวัติศาสตร์ร่วมสมัยในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนี้

4.1 การนำเสนอความขัดแย้งในประวัติศาสตร์โบราณจากแบบเรียนประวัติศาสตร์ของไทย เวียดนาม และกัมพูชา

ประวัติศาสตร์โบราณของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภาพสะท้อนของการแข่งขันและปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างอาณาจักรต่างๆ การวิเคราะห์แบบเรียนประวัติศาสตร์ของไทย เวียดนาม และกัมพูชาเผยให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในการนำเสนอเหตุการณ์เหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงการตีความประวัติศาสตร์และการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติที่แตกต่างกันของแต่ละประเทศ

4.1.1 ประเทศไทย: การสร้างภาพลักษณ์ของชาติที่เข้มแข็งและมีอำนาจ

แบบเรียนประวัติศาสตร์ไทยมักนำเสนอความขัดแย้งกับกัมพูชาและเวียดนามในบริบทของการขยายอำนาจและการปกป้องอาณาจักร โดยเน้นความสำเร็จทางทหารของไทย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553) การนำเสนอในลักษณะนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ชาติและเสริมสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นชาติที่เข้มแข็ง ตัวอย่างเช่น

(1) การยึดครองนครวัดและนครธมในสมัยอยุธยา โดยในแบบเรียนไทยอธิบายเหตุการณ์นี้ว่าเป็นความสำเร็จทางยุทธศาสตร์และการขยายอิทธิพลของอาณาจักรอยุธยา โดยมักอ้างถึงการกระทำนี้ว่าเป็นการตอบโต้ต่อการรุกรานของขอม (สำนักพิมพ์อักษร-

เจริญทัศน์, 2562) การนำเสนอในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงความสามารถทางทหารของไทยเท่านั้น แต่ยังสื่อถึงความชอบธรรมในการกระทำดังกล่าวด้วย

(2) สงครามไทย-ลาวในสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยแบบเรียนไทยนำเสนอ ในแง่ของการปกป้องอำนาจและผลประโยชน์ของไทยในดินแดนล้านช้าง โดยอธิบายว่าเป็นการรักษาเสถียรภาพในภูมิภาคและป้องกันการแทรกแซงจากเวียดนาม อย่างไรก็ตาม การนำเสนอไม่ได้ให้รายละเอียดมากนักเกี่ยวกับผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ ซึ่งสะท้อนถึงแนวโน้มในการหลีกเลี่ยงการนำเสนอด้านลบของการขยายอำนาจ

(3) ความขัดแย้งกับเวียดนามในกัมพูชา ในแบบเรียนไทยมักนำเสนอบทบาทของไทยในฐานะผู้พิทักษ์เอกราชของกัมพูชาจากการรุกรานของเวียดนาม โดยเฉพาะในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ การนำเสนอในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงอำนาจของไทยเท่านั้น แต่ยังสื่อถึงบทบาทในการรักษาเสถียรภาพในภูมิภาคด้วย

4.1.2 ประเทศเวียดนาม: การสร้างภาพของการขยายดินแดนและการสร้างชาติ

แบบเรียนเวียดนามนำเสนอความขัดแย้งกับจามปาและกัมพูชาในบริบทของการสร้างชาติและการขยายดินแดน โดยเน้นย้ำความชอบธรรมของการกระทำดังกล่าว (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2006) การนำเสนอในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงการมองประวัติศาสตร์ในฐานะกระบวนการพัฒนาและการสร้างชาติอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น

(1) การขยายดินแดนลงใต้ (Nam tiến) ในแบบเรียนเวียดนามอธิบายกระบวนการนี้ว่าเป็นการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ตามธรรมชาติ โดยเน้นย้ำการผสมผสานทางวัฒนธรรมและการพัฒนาพื้นที่ใหม่ การนำเสนอในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่อธิบายการขยายดินแดนเท่านั้น แต่ยังสื่อถึงความสามารถในการปรับตัวและการสร้างความกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวเวียดนาม

(2) การยึดครองอาณาจักรจามปา ในแบบเรียนเวียดนามมีการนำเสนอในแง่ของการรวมชาติและการสร้างเอกภาพทางวัฒนธรรม แม้ว่าจะไม่ได้กล่าวถึงผลกระทบต่อวัฒนธรรมจามอย่างละเอียดก็ตาม การนำเสนอในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองที่มองการขยายดินแดนว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างชาติที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

(3) การแทรกแซงในกัมพูชา แบบเรียนเวียดนามมักอธิบายการแทรกแซงในกัมพูชาว่าเป็นการตอบสนองต่อคำขอความช่วยเหลือจากกษัตริย์เขมร และเป็นการปกป้องผลประโยชน์ร่วมกันของทั้งสองประเทศ (Nhà xuất bản Giáo dục Việt Nam, 2020) การนำเสนอในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของเวียดนามในภูมิภาคเท่านั้น แต่ยังสื่อถึงบทบาทในการรักษาเสถียรภาพและการเป็นพันธมิตรที่น่าเชื่อถือ

4.1.3 ประเทศกัมพูชา การเน้นย้ำความยิ่งใหญ่ในอดีตและการต่อสู้เพื่อรักษาเอกราช

แบบเรียนกัมพูชาให้ความสำคัญกับอาณาจักรขอมโบราณและการสูญเสียดินแดนให้กับไทยและเวียดนาม โดยนำเสนอในแง่ของการตกเป็นเหยื่อของการรุกรานจากเพื่อนบ้าน (Ministry of Education, Youth and Sport, 2018) การนำเสนอในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติบนพื้นฐานของความภาคภูมิใจในอดีตอันรุ่งโรจน์และการต่อสู้เพื่อรักษาเอกราช ตัวอย่างเช่น

(1) ยุครุ่งเรืองของอาณาจักรขอม แบบเรียนกัมพูชาให้ความสำคัญกับการนำเสนอความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรขอมในอดีต โดยเน้นย้ำความก้าวหน้าทางวัฒนธรรม ศิลปะ และสถาปัตยกรรม การนำเสนอในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่สร้างความภาคภูมิใจในอดีตเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างความชอบธรรมทางประวัติศาสตร์สำหรับสถานะของกัมพูชาในปัจจุบันด้วย

(2) การสูญเสียดินแดนให้กับไทยและเวียดนาม มีการนำเสนอในแง่ของการตกเป็นเหยื่อของการรุกรานและการขยายอำนาจของเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะการสูญเสียดินแดนทางตะวันตกให้กับไทยและดินแดนทางตะวันออกให้กับเวียดนาม การนำเสนอในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์การเมืองเท่านั้น แต่ยังสื่อถึงความรู้สึกสูญเสียและความจำเป็นในการรักษาอธิปไตยในปัจจุบัน

(3) การแทรกแซงจากต่างชาติ ในแบบเรียนกัมพูชามักนำเสนอประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ในแง่ของการต่อสู้เพื่อรักษาเอกราชและอธิปไตย ท่ามกลางการแทรกแซงจากไทยและเวียดนาม (Ministry of Education, Youth and Sport, 2020) การนำเสนอในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่อธิบายความท้าทายทางประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างสำนึกของการต่อสู้และความอดทนในฐานะชาติ

เห็นได้ว่าความแตกต่างในการนำเสนอประวัติศาสตร์โบราณเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติที่แตกต่างกัน ไทยเน้นภาพของชาติที่เข้มแข็งและมีอำนาจ เวียดนามเน้นการขยายดินแดนและการสร้างชาติ ในขณะที่กัมพูชาเน้นความยิ่งใหญ่ในอดีตและการต่อสู้เพื่อรักษาเอกราช การตีความเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ต่างกันนี้ไม่เพียงแต่สะท้อนมุมมองที่ต่างกันเท่านั้น แต่ยังอาจนำไปสู่ความเข้าใจที่ต่างกันในปัจจุบันและส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาค

นอกจากนี้ ยังสังเกตได้ว่าแบบเรียนของทั้งสามประเทศมีแนวโน้มที่จะหลีกเลี่ยงการนำเสนอรายละเอียดของความรุนแรงหรือผลกระทบด้านลบของความขัดแย้งในอดีต โดยเฉพาะเมื่อเกี่ยวข้องกับการกระทำของประเทศตนเอง การจัดการกับประเด็นอ่อนไหวเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในการนำเสนอประวัติศาสตร์ที่ซับซ้อนและมีหลายแง่มุม

ให้กับนักเรียน อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการรักษาภาพลักษณ์ของชาติและหลีกเลี่ยงการสร้างความขัดแย้งในปัจจุบัน

4.2 การนำเสนอความขัดแย้งในยุคอาณานิคมและสงครามเย็นจากแบบเรียนประวัติศาสตร์ของไทย เวียดนาม และกัมพูชา

ในช่วงยุคอาณานิคมและสงครามเย็นถือได้ว่าเป็นหนึ่งในช่วงเวลาแห่งความท้าทายและการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่สำหรับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การวิเคราะห์แบบเรียนประวัติศาสตร์ของไทย เวียดนาม และกัมพูชา แสดงให้เห็นถึงมุมมองที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในการนำเสนอเหตุการณ์ในช่วงเวลานี้ สะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันและการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติของแต่ละประเทศ ดังนี้

4.2.1 ประเทศไทย: การเน้นย้ำความเป็นเอกราชและการรักษาตุลอำนาจ

แบบเรียนประวัติศาสตร์ไทยมักนำเสนอบทบาทของประเทศในยุคอาณานิคมและสงครามเย็นในแง่ของการรักษาเอกราชและการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่ฉลาด โดยเน้นความสามารถในการปรับตัวและการรักษาผลประโยชน์ของชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553)

(1) การรักษาเอกราชในยุคอาณานิคม

แบบเรียนไทยมักเน้นย้ำความสำเร็จของไทยในการรักษาเอกราชท่ามกลางการขยายอำนาจของชาติตะวันตก โดยอธิบายว่าเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายทางการทูตที่ชาญฉลาดของผู้นำไทย โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 (สำนักพิมพ์อักษร-เจริญทัศน์, 2562) โดยการนำเสนอมักเน้นการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยเพื่อรับมือกับภัยคุกคามจากตะวันตก เช่น การปฏิรูปการศึกษา การทหาร และระบบราชการ รวมถึงการเจรจาทางการทูตเพื่อรักษาตุลอำนาจระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส แบบเรียนมักกล่าวถึงการเสียดินแดนบางส่วนให้แก่ฝรั่งเศสและอังกฤษว่าเป็น “การเสียสละเพื่อรักษาเอกราชของส่วนใหญ่”

(2) บทบาทในสงครามเย็น

แบบเรียนไทยมักอธิบายการเข้าร่วมกับฝ่ายเสรีประชาธิปไตยว่าเป็นการตัดสินใจทางยุทธศาสตร์เพื่อรักษาผลประโยชน์ของชาติและป้องกันการแผ่ขยายของคอมมิวนิสต์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553) การนำเสนอมักเน้นประโยชน์ที่ไทยได้รับจากความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา เช่น ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและทางทหาร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการเติบโตทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม แบบเรียนมักไม่ได้กล่าวถึงผลกระทบด้านลบอย่างละเอียด เช่น การละเมิดสิทธิมนุษยชนในการปราบปรามคอมมิวนิสต์ หรือผลกระทบทางสังคมจากการตั้งฐานทัพของสหรัฐฯ ในไทย

(3) ความสัมพันธ์กับเวียดนามและกัมพูชา

ในช่วงสงครามเย็น แบบเรียนไทยมักนำเสนอความสัมพันธ์กับเวียดนามในแง่ของความขัดแย้งทางอุดมการณ์ โดยเฉพาะหลังการรวมประเทศของเวียดนาม มีการกล่าวถึงการสนับสนุนสหรัฐฯ ในสงครามเวียดนาม แต่มักไม่ได้ลงรายละเอียดเกี่ยวกับผลกระทบของสงครามต่อประชาชนเวียดนาม ในส่วนความสัมพันธ์กับกัมพูชา แบบเรียนมักเน้นบทบาทของไทยในการให้ความช่วยเหลือผู้ลี้ภัยกัมพูชาในช่วงสงครามกลางเมือง และการมีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพปารีส แต่อาจไม่ได้กล่าวถึงความขัดแย้งบางประการระหว่างสองประเทศอย่างละเอียด เช่น กรณีพิพาทเขาพระวิหาร (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553)

4.2.2 ประเทศเวียดนาม: การต่อสู้เพื่อเอกราชและการปฏิวัติสังคมนิยม

แบบเรียนเวียดนามนำเสนอประวัติศาสตร์ในยุคนี้ในบริบทของการต่อสู้เพื่อเอกราชและการปฏิวัติสังคมนิยม โดยเน้นย้ำความเสียสละและความกล้าหาญของประชาชนเวียดนาม (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2018)

(1) การต่อต้านอาณานิคมฝรั่งเศส

แบบเรียนเวียดนามนำเสนอการต่อสู้นี้ว่าเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อปลดปล่อยประเทศชาติ โดยเน้นย้ำบทบาทของผู้นำปฏิวัติ เช่น โฮจิมินห์ และการมีส่วนร่วมของประชาชน (Nhà xuất bản Giáo dục Việt Nam, 2020) โดยการนำเสนอมักเริ่มตั้งแต่การต่อต้านในช่วงแรกของการปกครองของฝรั่งเศส เช่น การลุกฮือของชาวนาในเกียนอาน (ค.ศ. 1930-1931) และการปฏิวัติเดือนสิงหาคม (ค.ศ. 1945) โดยเน้นย้ำถึงความโหดร้ายของระบอบอาณานิคมและความชอบธรรมของการต่อสู้เพื่อเอกราช แบบเรียนมักไม่ได้กล่าวถึงผลดีใดๆ ของการปกครองแบบอาณานิคม แม้แต่ในด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานหรือระบบการศึกษา

(2) สงครามเวียดนาม

แบบเรียนเวียดนามมักนำเสนอสงครามนี้ในฐานะการต่อสู้เพื่อเอกภาพของชาติและการต่อต้านการแทรกแซงจากต่างชาติ โดยเน้นย้ำความสามัคคีของประชาชนและความชอบธรรมของการปฏิวัติ (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2019) การนำเสนอมักเน้นความโหดร้ายของสงคราม ผลกระทบต่อประชาชน และความกล้าหาญของทหารและประชาชนเวียดนาม มีการกล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญ เช่น การโจมตีทางอากาศ (ค.ศ. 1968) และการรุกใหญ่ครั้งสุดท้าย (ค.ศ. 1975) อย่างละเอียด อย่างไรก็ตาม แบบเรียนมักไม่ได้กล่าวถึงความซับซ้อนของความขัดแย้งภายในประเทศอย่างละเอียด เช่น ความแตกแยกระหว่างเวียดนามเหนือและใต้ หรือชะตากรรมของผู้ที่เคยร่วมมือกับสหรัฐฯ หลังสงคราม

(3) ความสัมพันธ์กับไทยและกัมพูชา

แบบเรียนเวียดนามมักนำเสนอความสัมพันธ์กับไทยในช่วงสงครามเย็นในแง่ของความขัดแย้งทางอุดมการณ์ แต่เน้นการปรับความสัมพันธ์หลังสงครามเย็น (Nhà xuất bản Giáo dục Việt Nam, 2020) มีการกล่าวถึงการที่ไทยอนุญาตให้สหรัฐอเมริกา ใช้ฐานทัพในการทิ้งระเบิดเวียดนาม แต่มักไม่ได้วิพากษ์วิจารณ์บทบาทของไทยอย่างรุนแรง ในส่วนความสัมพันธ์กับกัมพูชา แบบเรียนมักเน้นบทบาทของเวียดนามในการช่วยเหลือกัมพูชาให้หลุดพ้นจากระบอบเขมรแดง โดยนำเสนอการแทรกแซงในปี ค.ศ. 1978 ว่าเป็นการช่วยเหลือทางมนุษยธรรม และการปกป้องประชาชนเวียดนามเชื้อสายกัมพูชา อย่างไรก็ตาม แบบเรียนอาจไม่ได้กล่าวถึงความซับซ้อนของการแทรกแซงดังกล่าวอย่างละเอียด เช่น ผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของเวียดนาม หรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในช่วงการยึดครองกัมพูชา

4.2.3 ประเทศกัมพูชา: การตกเป็นเหยื่อของมหาอำนาจและการฟื้นฟูประเทศ

แบบเรียนกัมพูชานำเสนอประวัติศาสตร์ในยุคนี้ในแง่ของการตกเป็นเหยื่อของการแทรกแซงจากภายนอกและความพยายามในการฟื้นฟูประเทศ โดยเน้นย้ำผลกระทบของความขัดแย้งต่อประชาชนและสังคมกัมพูชา (Ministry of Education, Youth and Sport, 2019)

(1) ยุคอาณานิคมฝรั่งเศส

แบบเรียนกัมพูชามักนำเสนอยุคนี้ในแง่ของการสูญเสียอำนาจอธิปไตยและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (Ministry of Education, Youth and Sport, 2020) การนำเสนออีกเน้นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม เช่น การลดอำนาจของกษัตริย์ การเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษา และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ แบบเรียนอาจกล่าวถึงการพัฒนาบางด้านที่เกิดขึ้นในยุคนี้ เช่น การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน การปฏิรูประบบการศึกษา และการอนุรักษ์โบราณสถาน อย่างไรก็ตาม การนำเสนอมักเน้นผลกระทบด้านลบมากกว่า เช่น การเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ การทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิม และการกดขี่ทางการเมือง (Chandler, 2008)

(2) สงครามกลางเมืองและระบอบเขมรแดง

แบบเรียนกัมพูชานำเสนอช่วงเวลานี้ในฐานะโศกนาฏกรรมของชาติ โดยเน้นย้ำความทุกข์ทรมานของประชาชนและการทำลายล้างทางสังคมและวัฒนธรรม (Ministry of Education, Youth and Sport, 2020) การนำเสนออีกเริ่มตั้งแต่การรัฐประหารในปี ค.ศ. 1970 ที่โค่นล้มเจ้าโรตม สีหนุ ซึ่งนำไปสู่สงครามกลางเมือง และการขึ้นสู่อำนาจของเขมรแดงในปี ค.ศ. 1975 แบบเรียนให้รายละเอียดเกี่ยวกับความโหดร้ายของระบอบเขมรแดง การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และผลกระทบระยะยาวต่อสังคมกัมพูชา โดยเน้นย้ำถึงจำนวนผู้เสียชีวิต

และผู้ได้รับผลกระทบ อย่างไรก็ตาม แบบเรียนอาจไม่ได้วิเคราะห์อย่างลึกซึ้งถึงสาเหตุที่นำไปสู่การเกิดขึ้นของระบอบเขมรแดง หรือบทบาทของปัจจัยภายนอก เช่น สงครามเวียดนามและนโยบายของสหรัฐฯ ที่มีส่วนในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเติบโตของเขมรแดง (Kiernan, 2008)

(3) ความสัมพันธ์กับไทยและเวียดนาม

แบบเรียนกัมพูชามักนำเสนอความสัมพันธ์กับไทยในแง่ของความขัดแย้งทางดินแดนและการแทรกแซงทางการเมือง โดยเฉพาะในช่วงสงครามกลางเมือง (Ministry of Education, Youth and Sport, 2020) มีการกล่าวถึงการสนับสนุนของไทยต่อกลุ่มต่อต้านรัฐบาลกัมพูชาในช่วงทศวรรษ 1980 และความขัดแย้งเรื่องปราสาทพระวิหาร อย่างไรก็ตาม ในแบบเรียนอาจไม่ได้กล่าวถึงความช่วยเหลือของไทยในการรับผู้ลี้ภัยกัมพูชาอย่างละเอียด ในส่วนความสัมพันธ์กับเวียดนาม แม้จะกล่าวถึงบทบาทของเวียดนามในการช่วยปลดปล่อยกัมพูชาจากระบอบเขมรแดงในปี ค.ศ. 1979 แต่ก็มีคำแนะนำในแง่ของการสูญเสียอำนาจอธิปไตยบางส่วนเช่นกัน แบบเรียนอาจกล่าวถึงการที่เวียดนามมีอิทธิพลต่อการเมืองกัมพูชาในช่วงทศวรรษ 1980 และความขัดแย้งเรื่องดินแดนในบางพื้นที่ (Gottesman, 2003)

จากการวิเคราะห์ข้างต้น เห็นได้ว่าแบบเรียนประวัติศาสตร์ของทั้งสามประเทศมีการนำเสนอเหตุการณ์ในยุคอาณานิคมและสงครามเย็นที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์และการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติที่แตกต่างกัน โดยไทยเน้นการรักษาเอกราชและการรักษาอำนาจอธิปไตย โดยนำเสนอตนเองในฐานะประเทศที่สามารถรอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมและรักษาผลประโยชน์ของชาติในช่วงสงครามเย็น เวียดนามเน้นการต่อสู้เพื่อเอกราชและการปฏิวัติ โดยนำเสนอประวัติศาสตร์ในแง่ของการต่อสู้อันยาวนานและยากลำบากเพื่อเอกราชและเอกภาพของชาติ ในขณะที่กัมพูชาเน้นการตกเป็นเหยื่อของมหาอำนาจและความพยายามในการฟื้นฟูประเทศจากผลกระทบของความขัดแย้ง ผลจากการนำเสนอที่แตกต่างกันนี้ไม่เพียงแต่สะท้อนมุมมองทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันเท่านั้น แต่ยังอาจส่งผลต่อความเข้าใจและทัศนคติของเยาวชนต่อประเทศเพื่อนบ้านและบทบาทของประเทศตนในภูมิภาค นอกจากนี้ ยังสังเกตได้ว่าแบบเรียนของทั้งสามประเทศมีแนวโน้มที่จะนำเสนอมุมมองที่เป็นประโยชน์ต่อภาพลักษณ์ของประเทศตนเอง โดยอาจละเลยหรือลดทอนความสำคัญของแง่มุมที่อาจสร้างภาพลบ

5. การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์: อำนาจ ความรู้ และการสร้างภาพตัวแทน

การศึกษาแบบเรียนประวัติศาสตร์ของไทย เวียดนาม และกัมพูชา แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างอำนาจ ความรู้ และการสร้างภาพตัวแทนในกระบวนการผลิตและถ่ายทอดองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ เพื่อไขปริศนาความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างความรู้ทางประวัติศาสตร์กับการธำรงรักษาอำนาจทางการเมืองและวัฒนธรรม

5.1 อำนาจในการกำหนดและตีความประวัติศาสตร์

การศึกษาแบบเรียนประวัติศาสตร์ของไทย เวียดนาม และกัมพูชา เผยให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างอำนาจ ความรู้ และการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติ โดยสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการที่รัฐใช้อำนาจในการกำหนดและตีความประวัติศาสตร์เพื่อสร้างความชอบธรรมทางการเมืองและหล่อหลอมจิตสำนึกของพลเมือง การวิเคราะห์นี้จะพิจารณาประเด็นสำคัญสามประการ ได้แก่ การคัดสรรเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ การตีความประวัติศาสตร์ และการสร้างวาทกรรมประวัติศาสตร์ ดังนี้

5.1.1 การคัดสรรเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์: การกำหนดกรอบความทรงจำร่วม

การคัดเลือกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในแบบเรียนสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการที่รัฐใช้อำนาจในการกำหนด “ความทรงจำร่วม” (Collective Memory) ของชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Halbwachs (1992) เกี่ยวกับการสร้างความทรงจำทางสังคม โดยพบว่าแต่ละประเทศมีแนวโน้มในการเน้นย้ำเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติและผลประโยชน์แห่งชาติในปัจจุบัน

ในกรณีของไทย แบบเรียนมักเน้นเหตุการณ์ที่แสดงถึงความสามารถในการรักษาเอกราช เช่น การต่อต้านการรุกรานของพม่าในสมัยอยุธยา หรือการรักษาเอกราชในยุคล่าอาณานิคม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553) การคัดเลือกเหตุการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างภาพลักษณ์ของชาติที่เข้มแข็งและมีอำนาจอธิปไตยมาอย่างยาวนาน

ในขณะที่แบบเรียนของเวียดนามให้ความสำคัญกับการต่อสู้เพื่อเอกราช เช่น การต่อต้านการปกครองของจีน และการต่อสู้กับฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2006) การเน้นย้ำเหตุการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างอัตลักษณ์ของชาติในฐานะผู้ต่อสู้เพื่อเสรีภาพและความเป็นเอกราช

ส่วนกัมพูชานั้นได้มีการเน้นความรุ่งเรืองในอดีตและการฟื้นฟูประเทศ โดยให้ความสำคัญกับยุคสมัยของอาณาจักรขอมและการฟื้นฟูประเทศหลังยุคเขมรแดง (Ministry of

Education, Youth and Sport, 2018) การคัดเลือกเหตุการณ์ในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างความภาคภูมิใจในอดีตอันรุ่งโรจน์และความหวังในการฟื้นฟูประเทศ

การคัดสรรเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในลักษณะนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Benedict Anderson (2006) เกี่ยวกับการสร้าง “ชุมชนจินตกรรม” โดยรัฐใช้อำนาจในการกำหนดว่าเหตุการณ์ใดควรถูกจดจำและเหตุการณ์ใดควรถูกลืมเลือน เพื่อสร้างสำนึกร่วมของความเป็นชาติ

5.1.2 การตีความประวัติศาสตร์: การสร้างความหมายและความชอบธรรม

การตีความเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในแบบเรียนสะท้อนให้เห็นถึงการใช้อำนาจในการสร้างความหมายและความชอบธรรมทางประวัติศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Michel Foucault (1980) เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และอำนาจ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือการตีความสงครามเวียดนามและบทบาทของแต่ละประเทศในช่วงสงครามเย็นในแบบเรียนของเวียดนาม สงครามเวียดนามถูกนำเสนอในฐานะสงครามปลดปล่อยและการต่อสู้เพื่อเอกราชของชาติ (Nguyen, 2016) ในขณะที่แบบเรียนของไทยมักอธิบายการเข้าร่วมกับฝ่ายเสรีประชาธิปไตยเป็นการตัดสินใจทางยุทธศาสตร์เพื่อรักษาผลประโยชน์ของชาติและป้องกันการแผ่ขยายของคอมมิวนิสต์ (สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2562) การตีความที่แตกต่างกันนี้ไม่เพียงแต่สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับการตัดสินใจทางการเมืองในอดีตและปัจจุบันของแต่ละประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Hobsbawm and Ranger (1983) เกี่ยวกับการประดิษฐ์ประเพณีในการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติ

5.1.3 การสร้างวาทกรรมประวัติศาสตร์: การผลิตซ้ำอุดมการณ์แห่งชาติ

การวิเคราะห์แบบเรียนยังเผยให้เห็นถึงการสร้างวาทกรรมประวัติศาสตร์ที่สอดคล้องกับอุดมการณ์แห่งชาติของแต่ละประเทศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการใช้อำนาจในการผลิตซ้ำอุดมการณ์ผ่านระบบการศึกษา ในกรณีของไทย พบการใช้วาทกรรม “การรักษาเอกราช” อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในการอธิบายเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ 4 ถูกนำเสนอว่าเป็นกลยุทธ์ทางการทูตเพื่อรักษาเอกราชของประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553)

ในขณะที่แบบเรียนของเวียดนามใช้วาทกรรม “การต่อสู้เพื่อเอกราช” อย่างเข้มข้น โดยเฉพาะในการอธิบายประวัติศาสตร์สมัยใหม่ เช่น การปฏิวัติเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1945 ถูกนำเสนอเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในการต่อสู้เพื่อเอกราชของชาติ (Nhà xuất bản Giáo dục Việt Nam, 2020)

ส่วนแบบเรียนของกัมพูชาใช้วาทกรรม “การฟื้นฟูประเทศ” อย่างชัดเจนในการอธิบายประวัติศาสตร์ร่วมสมัย โดยเฉพาะในช่วงหลังยุคเขมรแดง เน้นย้ำถึงความพยายามในการสร้างสันติภาพและการพัฒนาประเทศ (Ministry of Education, Youth and Sport, 2021)

การใช้วาทกรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นการสร้างกรอบความคิดทางประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบการปกครองและนโยบายในปัจจุบันของแต่ละประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Louis Althusser (1971) เกี่ยวกับการทำงานของกลไกอุดมการณ์ของรัฐผ่านระบบการศึกษา

เห็นได้ว่าอำนาจในการกำหนดและตีความประวัติศาสตร์ผ่านแบบเรียนของทั้งสามประเทศแสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่ซับซ้อนในการสร้างและผลิตซ้ำอัตลักษณ์แห่งชาติ อุดมการณ์ทางการเมือง และความชอบธรรมของรัฐผ่านการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ อีกทั้งกระบวนการนี้ไม่เพียงแต่มีผลต่อการรับรู้ของพลเมืองภายในประเทศเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการสร้างความเข้าใจร่วมกันในภูมิภาคอีกด้วย การตระหนักถึงมิติเหล่านี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ที่ส่งเสริมความเข้าใจอันดีและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในภูมิภาค

5.2 ความรู้ในฐานะเครื่องมือทางอุดมการณ์

บทบาทของความรู้ทางประวัติศาสตร์เป็นหนึ่งในฐานะเครื่องมือทางอุดมการณ์ที่รัฐใช้ในการหล่อหลอมอัตลักษณ์แห่งชาติและสร้างความชอบธรรมทางการเมือง ปราบปรามการนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Antonio Gramsci (1971) เกี่ยวกับการครองอำนาจนำทางวัฒนธรรม (Cultural Hegemony) ที่รัฐใช้ในการสร้างฉันทามติทางสังคมผ่านสถาบันทางวัฒนธรรม รวมถึงระบบการศึกษา การวิเคราะห์นี้จะพิจารณาประเด็นสำคัญสามประการ ได้แก่ การสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติ การสร้างความชอบธรรมทางการเมือง และการสร้างจิตสำนึกร่วมของชาติ

5.2.1 การสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติ: การประกอบสร้างตัวตนผ่านประวัติศาสตร์

แบบเรียนประวัติศาสตร์ของทั้งสามประเทศแสดงให้เห็นถึงการใช้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ในการสร้างและเสริมสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Anderson (2006) เกี่ยวกับการสร้างชุมชนจินตกรรม ผ่านการเล่าเรื่องทางประวัติศาสตร์ในกรณีของไทย แบบเรียนมักเน้นความเป็นชาติที่มีอารยธรรมยาวนานและรักษาเอกราชได้ตลอดมา โดยมีการนำเสนอประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ที่ได้มีการเน้นย้ำถึงความสามารถในการรักษาเอกราชและการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งการนำเสนอในลักษณะนี้มีส่วนสำคัญในการสร้างความรู้สึภาคภูมิใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ

ในขณะที่แบบเรียนของเวียดนามเน้นการเป็นชาติที่ต่อสู้เพื่อเอกราชและมีความสามัคคี โดยนำเสนอประวัติศาสตร์การต่อสู้อันยาวนานกับจีน ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของชาติที่เข้มแข็งและไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจต่างชาติ (Tran, 2019) การนำเสนอในลักษณะนี้มีส่วนสำคัญในการสร้างสำนึกของความเป็นชาติที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานและมีความภาคภูมิใจในการต่อสู้เพื่อเอกราชส่วนแบบเรียนของกัมพูชานั้นการเป็นทาสของอารยธรรมขอมอันยิ่งใหญ่และการฟื้นฟูประเทศจากความขัดแย้งในอดีต โดยนำเสนอประวัติศาสตร์ของอาณาจักรขอมโบราณและการฟื้นฟูประเทศหลังยุคเขมรแดง (Dy, 2007) การนำเสนอในลักษณะนี้มีส่วนสำคัญในการสร้างความภาคภูมิใจในอดีตอันรุ่งเรืองและความหวังในการฟื้นฟูประเทศ

5.2.2 การสร้างความชอบธรรมทางการเมือง: การใช้ประวัติศาสตร์รับใช้ปัจจุบัน

ความรู้ทางประวัติศาสตร์ในแบบเรียนยังถูกใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบการปกครองและนโยบายในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Anthony D. Smith (1991) เกี่ยวกับการใช้ประวัติศาสตร์ในการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติและความชอบธรรมทางการเมือง

ในกรณีของเวียดนาม การใช้ประวัติศาสตร์การปฏิวัติเพื่อสนับสนุนระบอบสังคมนิยมเป็นตัวอย่างที่ชัดเจน โดยแบบเรียนมักเน้นย้ำบทบาทของพรรคคอมมิวนิสต์ในการนำการต่อสู้เพื่อเอกราชและการพัฒนาประเทศ (Salomon & Vu, 2007) การนำเสนอในลักษณะนี้มีส่วนสำคัญในการสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบการปกครองในปัจจุบัน

ในขณะที่แบบเรียนของไทยมักใช้ประวัติศาสตร์การรักษาเอกราชเพื่อสนับสนุนบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะในการนำเสนอบทบาทของพระมหากษัตริย์ในการปกป้องประเทศและนำพาประเทศสู่ความทันสมัย การนำเสนอในลักษณะนี้มีส่วนสำคัญในการสร้างความชอบธรรมให้กับสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์รวมจิตใจของชาติ

ส่วนแบบเรียนของกัมพูชามักใช้ประวัติศาสตร์การฟื้นฟูประเทศหลังยุคเขมรแดงเพื่อสนับสนุนระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน โดยเน้นย้ำความสำเร็จในการสร้างสันติภาพและการพัฒนาประเทศ การนำเสนอในลักษณะนี้มีส่วนสำคัญในการสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบการปกครองในปัจจุบันและนโยบายการพัฒนาประเทศ

5.2.3 การสร้างจิตสำนึกร่วมของชาติ: การหล่อหลอมความเป็นพลเมือง

แบบเรียนประวัติศาสตร์ยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างจิตสำนึกร่วมของชาติและหล่อหลอมความเป็นพลเมือง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Ernest Renan (1990) เกี่ยวกับชาติในฐานะการร่วมกันจดจำและลืมเลือน

ทั้งสามประเทศมีการใช้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ในการสร้างจิตสำนึกร่วมและความภาคภูมิใจในชาติ เช่น การนำเสนอวีรบุรุษและวีรกรรมในประวัติศาสตร์ การเน้นย้ำความสำเร็จและความยิ่งใหญ่ของชาติในอดีต และการสร้างสำนึกของการต่อสู้และการเสียสละเพื่อชาติ ซึ่งการนำเสนอในลักษณะนี้มีส่วนสำคัญในการสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชาติและความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Michael Billig (1995) เกี่ยวกับ “ชาตินิยมในชีวิตประจำวัน” (Banal Nationalism) ที่ถูกผลิตซ้ำผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ รวมถึงระบบการศึกษา ดังนั้น การวิเคราะห์ความรู้ในฐานะเครื่องมือทางอุดมการณ์ผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ของทั้งสามประเทศแสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ในการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติ การสร้างความชอบธรรมทางการเมือง และการหล่อหลอมจิตสำนึกของพลเมือง กระบวนการนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างความรู้ อำนาจ และอุดมการณ์ในระบบการศึกษา ซึ่งมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อการรับรู้ของพลเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาค การตระหนักถึงมิติเหล่านี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ ความเข้าใจในความหลากหลายทางประวัติศาสตร์ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในภูมิภาค

5.3 การสร้างภาพตัวแทนของ “ตนเอง” และ “ความเป็นอื่น”

กระบวนการสร้างภาพตัวแทนที่ซับซ้อนและมีนัยสำคัญต่อการกำหนดอัตลักษณ์แห่งชาติและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การวิเคราะห์นี้จะพิจารณาการสร้างภาพตัวแทนของ “ตนเอง” และ “ความเป็นอื่น” ในแบบเรียนของทั้งสามประเทศ โดยอาศัยกรอบแนวคิดทฤษฎีหลังอาณานิคม (Postcolonial Theory) และทฤษฎีการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity Theory)

5.3.1 การสร้างภาพตัวแทนของ “ตนเอง”: การประกอบสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติ

การสร้างภาพตัวแทนของ “ตนเอง” ในแบบเรียนประวัติศาสตร์สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติผ่านการเล่าเรื่องทางประวัติศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Hall (1996) เกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์ผ่านการเล่าเรื่อง ดังนี้

(1) ไทย: ชาติที่มีอารยธรรมยาวนานและรักษาเอกราชได้

แบบเรียนไทยมักนำเสนอภาพตัวแทนของชาติในฐานะผู้มียุทธธรรมอันยาวนานและสามารถรักษาเอกราชมาได้ตลอด ดังที่ปรากฏในหนังสือเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553, น. 45-50) ว่า “ประเทศไทยมีประวัติศาสตร์อันยาวนานนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย ซึ่งถือเป็นยุคทองของวัฒนธรรมไทย มีการประดิษฐ์อักษรไทย

สร้างระบบการปกครองแบบพ่อปกครองลูก และเผยแผ่พุทธศาสนา ตลอดประวัติศาสตร์อันยาวนาน ไทยสามารถรักษาเอกราชมาได้อย่างต่อเนื่อง แม้ในยุคล่าอาณานิคมที่ชาติตะวันตกขยายอำนาจเข้ามาในภูมิภาค” จากตัวอย่างเนื้อหาในแบบเรียนนี้เห็นได้ว่าแบบเรียนไทยได้เสนอภาพการวางรากฐานประวัติศาสตร์ไทยไว้ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ซึ่งถูกนำเสนอว่าเป็น “ยุคทอง” ของวัฒนธรรมไทย มีการเน้นย้ำถึงความสำเร็จทางวัฒนธรรม เช่น การประดิษฐ์อักษรไทย การสร้างระบบการปกครองแบบพ่อปกครองลูก และการเผยแผ่พุทธศาสนา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถูกใช้เป็นหลักฐานแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองและเอกลักษณ์เฉพาะของชาติไทย ในขณะเดียวกัน การนำเสนอว่าไทยสามารถรักษาเอกราชมาได้อย่างต่อเนื่อง แม้ในยุคล่าอาณานิคม ก็เป็นการตอกย้ำภาพลักษณ์ของชาติที่เข้มแข็งและมีความพิเศษแตกต่างจากประเทศเพื่อนบ้าน การเลือกนำเสนอข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในลักษณะนี้มีส่วนสำคัญในการสร้างความภาคภูมิใจและอัตลักษณ์ร่วมของคนในชาติ

อย่างไรก็ตาม การนำเสนอภาพลักษณ์ในเชิงบวกเพียงด้านเดียวอาจส่งผลให้เกิดการมองข้ามหรือลดทอนความสำคัญของเหตุการณ์หรือช่วงเวลาที่อาจไม่สอดคล้องกับภาพลักษณ์ดังกล่าว ซึ่งอาจส่งผลต่อความเข้าใจในความซับซ้อนของประวัติศาสตร์ชาตินอกจากนี้ การสร้างภาพลักษณ์เช่นนี้ยังอาจมีนัยทางการเมือง โดยเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับระบบการปกครองและสถาบันทางการเมืองในปัจจุบัน

(2) เวียดนาม: ชาติแห่งการต่อสู้เพื่อเอกราชและความสามัคคี

แบบเรียนเวียดนามมักนำเสนอภาพตัวแทนของชาติในฐานะผู้ต่อสู้เพื่อเอกราชและมีความสามัคคี ดังที่ปรากฏในหนังสือเรียนประวัติศาสตร์เวียดนาม (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2006, pp. 40-55) ว่า “ประวัติศาสตร์ของเวียดนามคือประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้เพื่อเอกราช ตั้งแต่การต่อต้านการปกครองของจีน การต่อสู้กับฝรั่งเศสในยุคอาณานิคม จนถึงสงครามเวียดนาม ความสามัคคีของประชาชนเวียดนามเป็นพลังสำคัญที่นำไปสู่ชัยชนะในการปกป้องและสร้างชาติ” จากตัวอย่างเนื้อหาในแบบเรียนนี้สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างวาทกรรมชาตินิยมที่มุ่งเน้นสองประเด็นหลัก ได้แก่ การต่อสู้เพื่อเอกราชและความสามัคคีของประชาชน ประเด็นแรก ประวัติศาสตร์เวียดนามถูกนำเสนอในลักษณะของการต่อสู้อย่างต่อเนื่องเพื่อรักษาและได้มาซึ่งเอกราช โดยเริ่มตั้งแต่การต่อต้านการปกครองของจีนผ่านยุคอาณานิคมฝรั่งเศส จนถึงสงครามเวียดนาม การเล่าเรื่องในลักษณะนี้สร้างภาพของชาติที่มีความเข้มแข็ง อดทน และไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจภายนอก ซึ่งเป็นการปลูกฝังความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ของชาติ

ในขณะเดียวกัน ประเด็นต่อมาที่มีการเน้นย้ำถึงความสามัคคีของประชาชนเวียดนามเป็นการสร้างภาพของชาติที่มีเอกภาพ โดยนำเสนอว่าความสามัคคีนี้เป็น “พลังสำคัญ”

ที่นำไปสู่ชัยชนะในการปกป้องและสร้างชาติ การนำเสนอในลักษณะนี้มีจุดมุ่งหมายในการสร้างสำนึกร่วมและความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันของคนในชาติ ดังนั้น การเลือกนำเสนอประวัติศาสตร์ในแง่มุมของการต่อสู้และความสามัคคีนี้ สอดคล้องกับวาทกรรมชาตินิยมที่มุ่งสร้างอัตลักษณ์ร่วมของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของประเทศที่มีประสบการณ์การต่อสู้เพื่อเอกราชมายาวนาน การนำเสนอในลักษณะนี้มีผลในการหล่อหลอมความคิดและความรู้สึกของผู้เรียน ให้เกิดความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ของชาติและตระหนักถึงความสำคัญของความสามัคคี

อย่างไรก็ตาม การนำเสนอประวัติศาสตร์ในลักษณะนี้อาจมีข้อจำกัดบางประการ เช่นการลดทอนความซับซ้อนของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ โดยมุ่งเน้นเฉพาะแง่มุมของการต่อสู้และความสามัคคี การมองข้ามความขัดแย้งหรือความแตกต่างภายในชาติ ซึ่งอาจเป็นส่วนสำคัญของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ หรือการสร้างภาพของ “ศัตรู” หรือ “อำนาจภายนอก” อย่างเหมารวม ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อมุมมองที่มีต่อประเทศอื่นในปัจจุบัน รวมถึงการใช้ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมให้กับระบบการปกครองในปัจจุบัน

(3) กัมพูชา: ทายาทของอารยธรรมอันยิ่งใหญ่และการฟื้นฟูประเทศ

แบบเรียนกัมพูชามักนำเสนอภาพตัวแทนของชาติในฐานะทายาทของอารยธรรมอันยิ่งใหญ่และประเทศที่กำลังฟื้นฟูจากความขัดแย้งในอดีต ดังที่ปรากฏในหนังสือเรียนประวัติศาสตร์กัมพูชา (Ministry of Education, Youth and Sport, 2018, pp. 25-40): “กัมพูชาเป็นทายาทของอาณาจักรขอมอันยิ่งใหญ่ ซึ่งเคยเป็นหนึ่งในอารยธรรมที่รุ่งเรืองที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้จะผ่านช่วงเวลาแห่งความขัดแย้งและความทุกข์ยาก แต่ปัจจุบันกัมพูชา กำลังฟื้นฟูประเทศและมุ่งสู่การพัฒนาในอนาคต” การนำเสนอภาพลักษณ์ของชาติกัมพูชาในแบบเรียนประวัติศาสตร์สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างวาทกรรมชาตินิยมที่มุ่งเน้นสองประเด็นหลัก ได้แก่ ความยิ่งใหญ่ในอดีตและการฟื้นฟูประเทศในปัจจุบัน ดังเช่นประการแรก มีการอ้างอิงถึงกัมพูชาในฐานะทายาทของอาณาจักรขอมอันยิ่งใหญ่เป็นการสร้างความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยเชื่อมโยงชาติในปัจจุบันกับอารยธรรมโบราณที่รุ่งเรือง การนำเสนอในลักษณะนี้มีจุดมุ่งหมายในการสร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชาติ โดยเฉพาะการกล่าวถึงอาณาจักรขอมว่าเคยเป็น “หนึ่งในอารยธรรมที่รุ่งเรืองที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ซึ่งเป็นการยกระดับความสำคัญของอารยธรรมกัมพูชาในบริบทของภูมิภาค

ประการที่สอง การกล่าวถึงการฟื้นฟูประเทศและการมุ่งสู่การพัฒนาในอนาคต เป็นการสร้างภาพของชาติที่กำลังก้าวผ่านอดีตอันเจ็บปวดและมุ่งไปสู่อนาคตที่สดใส การยอมรับถึง “ช่วงเวลาแห่งความขัดแย้งและความทุกข์ยาก” แสดงให้เห็นถึงความพยายาม

ในการเผชิญหน้ากับประวัติศาสตร์ที่ยากลำบาก ในขณะเดียวกันก็เน้นย้ำถึงความพยายามในการฟื้นฟูและพัฒนาประเทศ ซึ่งเป็นการสร้างความหวังและแรงบันดาลใจให้กับประชาชน ดังนั้น การนำเสนอประวัติศาสตร์ในลักษณะนี้สอดคล้องกับวาทกรรมชาตินิยมที่มุ่งสร้างอัตลักษณ์ร่วมของชาติ โดยมีผลในการหล่อหลอมความคิดและความรู้สึกของผู้เรียนในหลายด้าน ได้แก่ การสร้างความภาคภูมิใจในอดีตอันรุ่งเรือง ซึ่งอาจเป็นแรงบันดาลใจในการพัฒนาประเทศในปัจจุบัน การสร้างความเข้าใจและการยอมรับต่อประวัติศาสตร์ที่ยากลำบาก ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการสร้างความปรองดองแห่งชาติ การปลูกฝังความหวังและความมุ่งมั่นในการพัฒนาประเทศ โดยเน้นย้ำว่าชาติกำลังอยู่ในช่วงของการฟื้นฟูและก้าวไปข้างหน้า

อย่างไรก็ตาม การนำเสนอประวัติศาสตร์ในลักษณะนี้อาจมีข้อจำกัดบางประการ เช่น การเน้นความยิ่งใหญ่ในอดีตอาจนำไปสู่การมองข้ามหรือลดทอนความสำคัญของวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ในช่วงอื่นๆ การนำเสนอการฟื้นฟูประเทศในแง่บวกอาจละเลยปัญหาและความท้าทายที่ยังคงมีอยู่ในสังคมปัจจุบัน การเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันโดยตรงไปตรงมาอาจละเลยความซับซ้อนของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ รวมถึงการใช้ประวัติศาสตร์เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับนโยบายหรือการปกครองในปัจจุบัน

5.3.2 การสร้างภาพ “ความเป็นอื่น”: การกำหนดขอบเขตของอัตลักษณ์แห่งชาติ

การสร้างภาพ “ความเป็นอื่น” ในแบบเรียนประวัติศาสตร์เป็นส่วนสำคัญในการกำหนดขอบเขตของอัตลักษณ์แห่งชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Said (1978) เกี่ยวกับการสร้างภาพ “ความเป็นอื่น” ในการกำหนดอัตลักษณ์ของตนเอง ดังนี้

(1) ไทย: การมองประเทศเพื่อนบ้านในฐานะคู่แข่งและผู้ต้องการความช่วยเหลือ

แบบเรียนไทยมักนำเสนอภาพของประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะเวียดนามและกัมพูชาในสองลักษณะหลัก คือ เป็นคู่แข่งทางอำนาจในอดีต และเป็นประเทศที่ต้องการความช่วยเหลือในปัจจุบัน ดังที่ปรากฏในหนังสือเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์ (สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2562, น. 200-205): “ในอดีต ไทยต้องเผชิญกับการขยายอำนาจของเวียดนามในกัมพูชา ซึ่งเป็นภัยคุกคามต่อผลประโยชน์ของไทยในภูมิภาค อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน ไทยมีบทบาทสำคัญในการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนการพัฒนาของประเทศเพื่อนบ้าน” การนำเสนอในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างภาพของไทยในฐานะประเทศที่มีอำนาจและบทบาทนำในภูมิภาค เห็นได้ว่าในด้านหนึ่ง ประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะเวียดนาม ถูกนำเสนอในฐานะคู่แข่งทางอำนาจในอดีต ซึ่งเป็น “ภัยคุกคามต่อผลประโยชน์ของไทยในภูมิภาค” การนำเสนอในลักษณะนี้มีผลในการสร้างความรู้สึถึงความจำเป็นในการปกป้องผลประโยชน์แห่งชาติ

และตอกย้ำบทบาทของไทยในฐานะผู้มีอิทธิพลในภูมิภาค นอกจากนี้ ยังช่วยสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติเมื่อเผชิญกับ “ภัยคุกคาม” จากภายนอก ในอีกด้านหนึ่ง ประเทศเพื่อนบ้านถูกนำเสนอในฐานะผู้ต้องการความช่วยเหลือในปัจจุบัน โดยเน้นย้ำบทบาทของไทยในการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนการพัฒนา การนำเสนอในลักษณะนี้เป็น การสร้างภาพของไทยในฐานะประเทศที่มีความก้าวหน้าและมีศักยภาพมากกว่า ซึ่งช่วยสร้างความภาคภูมิใจในสถานะและบทบาทของประเทศไทยในภูมิภาค

เห็นได้ว่าการนำเสนอทั้งสองลักษณะนี้ แม้จะดูเหมือนแตกต่างกัน แต่ล้วนมีส่วนในการกำหนดขอบเขตและลักษณะของ “ความเป็นไทย” ผ่านการเปรียบเทียบและการสร้างความแตกต่าง กล่าวคือ ไทยถูกนำเสนอทั้งในฐานะประเทศที่มีความเข้มแข็งพอที่จะต่อสู้กับภัยคุกคามในอดีต และเป็นประเทศที่มีความก้าวหน้าพอที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศอื่นในปัจจุบัน

(2) เวียดนาม: การมองประเทศเพื่อนบ้านในฐานะพันธมิตรและผู้ต้องการการปกป้อง
แบบเรียนเวียดนามมักนำเสนอภาพของประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะกัมพูชาและลาว ในฐานะพันธมิตรทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม และเป็นประเทศที่ต้องการการปกป้องจากภัยคุกคามภายนอก ดังที่ปรากฏในหนังสือเรียนประวัติศาสตร์เวียดนาม (Nhà xuất bản Giáo dục Việt Nam, 2020, pp. 170-175) ว่า “เวียดนาม กัมพูชา และลาว มีความสัมพันธ์อันแนบแน่นทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เวียดนามมีบทบาทสำคัญในการปกป้องเสถียรภาพและความมั่นคงของภูมิภาคอินโดจีน โดยเฉพาะในช่วงการต่อสู้กับจักรวรรดินิยมและการสร้างสังคมนิยม” การนำเสนอในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็น โดยเฉพาะกัมพูชาและลาว ในฐานะพันธมิตรทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เน้นย้ำความสัมพันธ์อันใกล้ชิดและความเป็นหนึ่งเดียวกันในภูมิภาคอินโดจีน ในขณะเดียวกัน เวียดนามก็นำเสนอตนเองในฐานะผู้ปกป้องเสถียรภาพและความมั่นคงของภูมิภาค โดยเฉพาะในบริบทของการต่อสู้กับจักรวรรดินิยมและการสร้างสังคมนิยม

อย่างไรก็ตาม การนำเสนอในลักษณะนี้มีผลในการสร้างความชอบธรรมให้กับบทบาทนำของเวียดนามในภูมิภาค ตอกย้ำอุดมการณ์ทางการเมืองร่วมกัน และสร้างภาพของ “ศัตรูร่วม” ซึ่งช่วยเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างประเทศในภูมิภาค

(3) กัมพูชา: การมองประเทศเพื่อนบ้านในฐานะภัยคุกคามและผู้แทรกแซง
แบบเรียนกัมพูชามักนำเสนอภาพของประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะไทยและเวียดนาม ในฐานะภัยคุกคามต่ออธิปไตยและผู้แทรกแซงกิจการภายในของกัมพูชา ดังที่ปรากฏในหนังสือเรียนประวัติศาสตร์กัมพูชา (Ministry of Education, Youth and Sport, 2021, pp. 210-220) ว่า “ประวัติศาสตร์ของกัมพูชาเต็มไปด้วยการต่อสู้เพื่อรักษาเอกราชและอธิปไตย

ท่ามกลางการแทรกแซงจากประเทศเพื่อนบ้าน การสูญเสียดินแดนให้กับไทยและเวียดนามในอดีตเป็นบทเรียนสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการรักษาความเป็นเอกภาพของชาติ และการดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างรอบคอบ” จากตัวอย่างเห็นได้ชัดว่ามีการนำเสนอภาพประเทศเพื่อนบ้านในแบบเรียนประวัติศาสตร์ที่สะท้อนการสร้างความเป็น “อื่น” ที่มุ่งเน้นการนำเสนอไทยและเวียดนามในฐานะภัยคุกคามและผู้แทรกแซง โดยเน้นย้ำประสบการณ์การสูญเสียดินแดนและการต่อสู้เพื่อรักษาเอกราชและอธิปไตย การนำเสนอในลักษณะนี้มีจุดประสงค์หลักในการสร้างสำนึกชาตินิยม ตอกย้ำความสำคัญของการรักษาเอกภาพของชาติ และสร้างความระมัดระวังในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติของกัมพูชาผ่านการนิยามความเป็น “อื่น” ของประเทศเพื่อนบ้าน

การศึกษาแบบเรียนประวัติศาสตร์ของไทย เวียดนาม และกัมพูชา เผยให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างอำนาจ ความรู้ และการสร้างภาพตัวแทนในกระบวนการผลิตและถ่ายทอดองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่าแบบเรียนเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติ การสร้างความชอบธรรมทางการเมือง และการหล่อหลอมจิตสำนึกของพลเมืองตลอดถึงการคัดสรรเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ การตีความ และการสร้างวาทกรรมในแบบเรียนได้สะท้อนให้เห็นถึงการใช้อำนาจของรัฐในการกำหนดและควบคุมความทรงจำร่วมของชาติ นอกจากนี้ ความรู้ทางประวัติศาสตร์ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือทางอุดมการณ์ในการสร้างความรู้สึกร่วมกันอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ และสนับสนุนระบอบการปกครองในปัจจุบัน ดังนั้น การสร้างภาพตัวแทนของ “ตนเอง” และ “ความเป็นอื่น” ในแบบเรียนมีส่วนสำคัญในการกำหนดขอบเขตของอัตลักษณ์แห่งชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยแต่ละประเทศมีการนำเสนอภาพลักษณ์ของตนและประเทศเพื่อนบ้านที่แตกต่างกันไปตามบริบททางประวัติศาสตร์และการเมืองของแต่ละประเทศ ตารางต่อไปนี้อย่างผู้เขียนได้สรุปประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการนำเสนอภาพตัวแทนของตนเอง มุมมองต่อประเทศเพื่อนบ้าน และการใช้ประวัติศาสตร์เพื่อสร้างความชอบธรรม โดยเปรียบเทียบระหว่างแบบเรียนของทั้งสามประเทศ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ความแตกต่างในการนำเสนอประวัติศาสตร์และการสร้างภาพลักษณ์ของไทย เวียดนาม และกัมพูชา

มิติการวิเคราะห์	ไทย	เวียดนาม	กัมพูชา
ภาพแทนของตนเอง	1) ชาติที่มีอารยธรรมยาวนาน 2) รักษาเอกราชได้ตลอดมา 3) มีบทบาทในภูมิภาค 4) มีศักยภาพช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้าน	1) ชาติแห่งการต่อสู้เพื่อเอกราช 2) มีความสามัคคี 3) ผู้ปกป้องเสถียรภาพในอินโดจีน 4) ผู้นำการต่อสู้กับจักรวรรดินิยม	1) ทายาทอาณาจักรขอมอันยิ่งใหญ่ 2) กำลังฟื้นฟูจากความขัดแย้ง 3) มีประวัติศาสตร์อันรุ่งเรือง 4) มุ่งสู่การพัฒนาในอนาคต
การตีความประวัติศาสตร์			
การคัดเลือกเหตุการณ์สำคัญ	- การต่อต้านการรุกรานจากภายนอก - การปรับตัวทางการเมืองในยุคอาณานิคม	- การปฏิวัติเพื่อเอกราช - สงครามต่อต้านจักรวรรดินิยม	- ยุครุ่งเรืองของอาณาจักรขอม - การฟื้นฟูประเทศหลังยุคเขมรแดง
การให้ความหมายต่อเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์	เน้นความสามารถในการรักษาเอกราชและการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์	เน้นการต่อสู้เพื่ออิสรภาพและความเป็นปึกแผ่นของชาติ	เน้นความยิ่งใหญ่ในอดีตและความพยายามในการฟื้นฟูประเทศ
การสร้างวาทกรรมทางประวัติศาสตร์	วาทกรรม “การรักษาเอกราช”	วาทกรรม “การต่อสู้เพื่อเอกราช”	วาทกรรม “การฟื้นฟูประเทศ”
ภาพแทนความเป็น “อื่น”			
การนิยามประเทศเพื่อนบ้าน	คู่แข่งในอดีตและผู้รับความช่วยเหลือในปัจจุบัน	พันธมิตรทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม	ภัยคุกคามต่ออธิปไตยและผู้แทรกแซง
การอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	เน้นบทบาทและการให้ความช่วยเหลือ	เน้นความเป็นปึกแผ่นของภูมิภาคอินโดจีน	เน้นการปกป้องอธิปไตยและดินแดน
นำเสนอความขัดแย้งระหว่างประเทศ	มุ่งเน้นการปกป้องผลประโยชน์แห่งชาติ	เน้นการต่อสู้ร่วมกันต่อจักรวรรดินิยม	เน้นการต่อสู้เพื่อรักษาเอกราชและบูรณภาพแห่งดินแดน
มุมมองต่อประเทศเพื่อนบ้าน			
ต่อเวียดนาม	1) คู่แข่งทางอำนาจในอดีต 2) ภัยคุกคามคอมมิวนิสต์		1) ภัยคุกคามต่ออธิปไตย

มิติการวิเคราะห์	ไทย	เวียดนาม	กัมพูชา
			2) ผู้แทรกแซงกิจการภายใน 3) ผู้มีอิทธิพลทางการเมือง
ต่อกัมพูชา	1) อยู่ภายใต้อิทธิพลไทยในอดีต 2) พื้นที่แข่งขันอิทธิพลกับเวียดนาม 3) ผู้ต้องการความช่วยเหลือหลังสงคราม	1) พันธมิตรทางประวัติศาสตร์ 2) ผู้ต้องการการปกป้อง 3) ส่วนหนึ่งของความร่วมมือสังคมนิยม	สนับสนุนนโยบายความเป็นกลางและการถ่วงดุลอำนาจ
ต่อไทย		ไม่ระบุชัดเจน	1) ภัยคุกคามต่ออธิปไตย 2) ผู้รุกรานดินแดนในอดีต 3) ผู้แทรกแซงกิจการภายใน

ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้เขียน

จากตารางแสดงให้เห็นถึงให้เห็นถึงความแตกต่างในการนำเสนอประวัติศาสตร์และการสร้างภาพลักษณ์ของแต่ละประเทศ สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของบริบททางการเมือง สังคม และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่มีต่อการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การตระหนักถึงมิติเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ที่ส่งเสริมความเข้าใจอันดีและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในภูมิภาค

6. บทบาทของครูในการตีความและถ่ายทอดประวัติศาสตร์: ตัวกลางสำคัญระหว่างแบบเรียนและผู้เรียน

นอกเหนือจากเนื้อหาในแบบเรียน บทบาทของครูในฐานะผู้ตีความหลักสูตร ออกแบบการเรียนการสอน และเลือกสื่อการเรียนรู้นั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรับรู้และตีความของผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากครูเป็นตัวกลางสำคัญระหว่างหลักสูตรและแบบเรียนที่ถูกกำหนดโดยรัฐร่วมกับประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน โดยควรมีบทบาทดังนี้

6.1 ครูในฐานะผู้ตีความและผู้สร้างความรู้

ครูไม่ได้เป็นเพียงผู้ถ่ายทอดความรู้จากแบบเรียนสู่ผู้เรียนเท่านั้น หากแต่ยังเป็นผู้ตีความและสร้างความรู้ใหม่ผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอน ในบริบทของการสอน

ประวัติศาสตร์ความขัดแย้ง กระบวนการนี้มีความซับซ้อนและละเอียดอ่อน เนื่องจากการตีความประวัติศาสตร์ของครูอาจได้รับอิทธิพลจากภูมิหลังทางวัฒนธรรม ประสบการณ์ส่วนตัว และอุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งอาจส่งผลต่อการนำเสนอเนื้อหาและการเลือกประเด็นที่เน้นย้ำในชั้นเรียน อีกทั้งต้องสร้างสมดุลระหว่างการนำเสนอข้อมูลที่หลากหลายกับการรักษาจุดยืนทางประวัติศาสตร์ของชาติ โดยเฉพาะในประเด็นที่อ่อนไหวหรือมีการโต้แย้ง รวมไปถึงการตีความของครูสามารถเปิดพื้นที่ให้กับเสียงที่ถูกกลบเกล็นในประวัติศาสตร์กระแสหลัก เช่น มุมมองของชนกลุ่มน้อยหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้ง

6.2 ครูในฐานะผู้ออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้

การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ของครูมีผลโดยตรงต่อการพัฒนาทักษะการคิดทางประวัติศาสตร์ของผู้เรียน โดย การใช้วิธีการสอนแบบสืบสวนสอบสวน (Inquiry-based Learning) สามารถพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของผู้เรียนได้ ในขณะเดียวกันการจัดกิจกรรมบทบาทสมมติหรือการจำลองสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ สามารถช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจบริบทและมุมมองที่หลากหลายในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ร่วมกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น แหล่งข้อมูลออนไลน์หรือแอปพลิเคชันการเรียนรู้ สามารถเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงข้อมูลและมุมมองที่หลากหลายมากขึ้น

6.3 ครูในฐานะผู้สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้เชิงวิพากษ์

บรรยากาศการเรียนรู้ที่ครูสร้างขึ้นมีผลอย่างยิ่งต่อการพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของผู้เรียน โดยครูควรเป็นผู้เริ่มการส่งเสริมการอภิปรายและการโต้แย้งอย่างมีเหตุผลในชั้นเรียน เพื่อที่จะสามารถพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการเคารพความคิดเห็นที่แตกต่างได้ ในขณะเดียวกันก็ต้องการสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการแสดงความคิดเห็นที่หลากหลาย โดยเฉพาะในประเด็นที่อ่อนไหว โดยการส่งเสริมการเรียนรู้แบบเปิดกว้างและลดอคติ ในขณะเดียวกันการกระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งคำถามและสงสัยในข้อมูลทางประวัติศาสตร์จะสามารถช่วยพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการประเมินแหล่งข้อมูลต่างๆ ได้อย่างเป็นระบบ

6.4 ครูในฐานะผู้เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน

ความสามารถของครูในการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์กับสถานการณ์ปัจจุบันมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะ การวิเคราะห์รากเหง้าทางประวัติศาสตร์ของปัญหาร่วมสมัย ที่สามารถช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความซับซ้อนของสถานการณ์ปัจจุบันได้ดีขึ้น รวมถึงการเปรียบเทียบเหตุการณ์ในอดีตกับสถานการณ์ปัจจุบัน ที่สามารถพัฒนาทักษะการคิด

เชิงวิเคราะห์และการประยุกต์ใช้บทเรียนจากประวัติศาสตร์ได้ ร่วมกับการกระตุ้นให้ผู้เรียนพิจารณาผลกระทบระยะยาวของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ สามารถส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์

6.5 ครูในฐานะผู้สร้างความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม

ในบริบทของการสอนประวัติศาสตร์ความขัดแย้งในภูมิภาค ครูมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม โดยเฉพาะการนำเสนอมุมมองทางประวัติศาสตร์จากหลายประเทศในภูมิภาค ที่จะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้ ยิ่งไปกว่านั้น การฝึกฝนผู้เรียนให้รู้จักการวิเคราะห์อคติและภาพเหมารวมที่ปรากฏในแบบเรียนหรือสื่อต่างๆ ก็สามารถพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และลดอคติระหว่างประเทศได้ ร่วมกับการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนและการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักเรียนจากประเทศต่างๆ จะสามารถสร้างความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจระหว่างวัฒนธรรมได้

6.6 ความท้าทายและข้อจำกัดในบทบาทของครู

แม้ว่าครูจะมีบทบาทสำคัญในการตีความและถ่ายทอดประวัติศาสตร์ แต่ครูยังต้องเผชิญกับความท้าทายและข้อจำกัดหลายประการ เช่น แรงกดดันจากนโยบายการศึกษาและการเมืองที่อาจจำกัดอิสระในการตีความและนำเสนอประวัติศาสตร์ ข้อจำกัดด้านทรัพยากรและเวลาในการจัดการเรียนการสอนที่ซับซ้อนและลึกซึ้ง ความท้าทายในการจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกของผู้เรียนเมื่อต้องเผชิญกับประเด็นที่อ่อนไหวหรือขัดแย้งกับความเชื่อส่วนบุคคล รวมถึงความจำเป็นในการพัฒนาความรู้และทักษะอย่างต่อเนื่องเพื่อรับมือกับการตีความประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงและซับซ้อนมากขึ้น

เห็นได้ว่าบทบาทของครูในการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์มีความซับซ้อนและมีผลกระทบเป็นอย่างสูงต่อการรับรู้และตีความของผู้เรียน การพัฒนาศักยภาพของครูและการสร้างระบบสนับสนุนที่เหมาะสมจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการปรับปรุงการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในภูมิภาค เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

7. ผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

การนำเสนอประวัติศาสตร์ความขัดแย้งในแบบเรียนของไทย เวียดนาม และกัมพูชาสะท้อนให้เห็นความซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

และมีผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อการหล่อหลอมทัศนคติและมุมมองของเยาวชนที่มีต่อประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งในระยะยาวส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในหลากหลายมิติ ได้แก่

ประการแรก การสร้างภาพตัวแทนของ “ตนเอง” และ “ความเป็นอื่น” ในแบบเรียนของแต่ละประเทศ เป็นกระบวนการที่มีนัยสำคัญในการประกอบสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติและการกำหนดความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน ดังที่ Anderson (2006) ได้เสนอแนวคิดเรื่อง “ชุมชนจินตกรรม” ที่อธิบายว่าชาติเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นผ่านการจินตนาการร่วมกันของสมาชิกในสังคม แบบเรียนประวัติศาสตร์จึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการผลิตซ้ำและเผยแพร่จินตนาการนี้ โดยแบบเรียนของไทยมักนำเสนอตนเองในฐานะผู้รักษาตุลอำนาจในภูมิภาคและประเทศที่สามารถรักษาเอกราชไว้ได้ท่ามกลางการคุกคามจากมหาอำนาจตะวันตก ในขณะที่แบบเรียนของเวียดนามเน้นภาพของผู้นำการต่อสู้เพื่อเอกราชและการปฏิบัติ และกัมพูชามักนำเสนอตนเองในฐานะผู้ตกเป็นเหยื่อของการรุกรานจากภายนอกและผู้สืบทอดอารยธรรมอันยิ่งใหญ่ อย่างไรก็ตาม การสร้างภาพตัวแทนเหล่านี้ไม่เพียงแต่มีผลต่อการรับรู้ของเยาวชนภายในประเทศเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในระยะยาว โดยอาจนำไปสู่การเสริมสร้างอคติและความหวาดระแวงระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือในระดับภูมิภาค ดังที่ Said (1978) ได้วิเคราะห์ไว้ในงานเขียนเรื่อง “*Orientalism*” ว่าการสร้างภาพตัวแทนของ “ความเป็นอื่น” เป็นกระบวนการที่ไม่ได้สะท้อนความจริงแท้ หากแต่เป็นการประกอบสร้างที่มีนัยทางอำนาจและการครอบงำ ในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การสร้างภาพตัวแทนของประเทศเพื่อนบ้านในลักษณะที่มี “ความเป็นอื่น” หรือ “ภัยคุกคาม” จึงอาจเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเข้าใจอันดีและความร่วมมือในระดับภูมิภาค

ประการที่สอง การตีความเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในประเด็นข้อพิพาทและความขัดแย้งในอดีต มีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในปัจจุบัน ดังที่ Wang (2009) ได้วิเคราะห์ไว้ว่า การตีความประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันอาจนำไปสู่ “รอยแผลแห่งประวัติศาสตร์” (Historical Wounds) ที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในระยะยาว ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือกรณีปราสาทพระวิหารระหว่างไทยและกัมพูชา ที่แบบเรียนของทั้งสองประเทศมีการนำเสนอในมุมมองที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยฝ่ายไทยมักนำเสนอในแง่ของการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติและอธิปไตยเหนือดินแดน ในขณะที่ฝ่ายกัมพูชามองว่าเป็นการทวงคืนมรดกทางวัฒนธรรมที่ถูกยึดครองโดยไม่ชอบธรรม เห็นได้ถึงความแตกต่างในการตีความประวัติศาสตร์เช่นนี้ไม่เพียงแต่ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดและทัศนคติของประชาชนทั้งสองประเทศเท่านั้น หากแต่ยังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาอย่างสันติวิธี เนื่องจากทั้งสองฝ่ายต่างยึดมั่นในการ

ตีความประวัติศาสตร์ของตน ซึ่งมีรากฐานมาจากการเรียนรู้ผ่านระบบการศึกษาและแบบเรียนที่ใช้มาตั้งแต่วัยเยาว์ การแก้ไขปัญหานี้จึงไม่ใช่เพียงการเจรจาทางการทูตเท่านั้น แต่จำเป็นต้องมีการทบทวนและปรับเปลี่ยนการนำเสนอประวัติศาสตร์ในระบบการศึกษาของทั้งสองประเทศด้วย

ประการที่สาม การเน้นย้ำความสำเร็จและความยิ่งใหญ่ของชาติตนในอดีต โดยละเอียดหรือลดทอนความสำคัญของประเทศเพื่อนบ้าน เป็นลักษณะที่พบได้ในแบบเรียนของทั้งสามประเทศ แม้จะมีระดับความเข้มข้นที่แตกต่างกัน ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Winichakul (2013) ที่เสนอว่า การเขียนประวัติศาสตร์ชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มักมีลักษณะของ “ประวัติศาสตร์แบบราชาชาตินิยม” (Royal-Nationalist Historiography) ที่เน้นการสร้างภาพของชาติที่ยิ่งใหญ่และมีอารยธรรมสูงส่ง โดยการนำเสนอประวัติศาสตร์ในลักษณะนี้อาจนำไปสู่การสร้างความรู้สึกเหนือกว่าและการมองข้ามศักยภาพของประเทศอื่นในภูมิภาค ซึ่งส่งผลกระทบต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศและความร่วมมือในระดับภูมิภาค โดยเฉพาะในบริบทของการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียน ที่ต้องการความเข้าใจอันดีและการยอมรับในความเท่าเทียมระหว่างประเทศสมาชิก การสร้างความรู้สึกเหนือกว่าหรือด้อยกว่าผ่านการนำเสนอประวัติศาสตร์ในแบบเรียน อาจเป็นอุปสรรคต่อการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของอาเซียนและการพัฒนาความร่วมมือที่เท่าเทียมในภูมิภาค

ประการที่สี่ การนำเสนอประวัติศาสตร์ในลักษณะที่เน้นความขัดแย้งและการแข่งขันระหว่างประเทศ มากกว่าการเน้นความร่วมมือและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เป็นลักษณะที่พบได้ทั่วไปในแบบเรียนของทั้งสามประเทศ โดยเฉพาะในการนำเสนอประวัติศาสตร์ยุคโบราณและยุคอาณานิคม ดังที่ Vickers and Jones (2005) ได้วิเคราะห์ไว้ว่า การนำเสนอประวัติศาสตร์ในลักษณะนี้มีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมมุมมองและทัศนคติของเยาวชนต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยอาจทำให้เกิดความรู้สึกแบ่งแยกและการมองประเทศเพื่อนบ้านในฐานะคู่แข่งมากกว่าพันธมิตร โดยผลกระทบของการนำเสนอประวัติศาสตร์ในลักษณะนี้อาจเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสร้างความร่วมมือและการบูรณาการในระดับภูมิภาค โดยเฉพาะในยุคที่โลกกำลังเผชิญกับความท้าทายระดับโลกที่ต้องการความร่วมมือข้ามพรมแดน เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การแพร่ระบาดของโรคติดต่อ และความมั่นคงทางไซเบอร์ การปลูกฝังมุมมองที่เน้นการแข่งขันและความขัดแย้งอาจทำให้เยาวชนขาดทักษะและทัศนคติที่จำเป็นในการสร้างความร่วมมือข้ามวัฒนธรรมและการแก้ไขปัญหา ร่วมกันในอนาคต

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันเริ่มมีแนวโน้มที่น่าสนใจในการปรับเปลี่ยนเนื้อหาในแบบเรียนของทั้งสามประเทศ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ร่วมสมัยและความสัมพันธ์

ระหว่างประเทศในปัจจุบัน ดังที่ Thuzar et al. (2019) ได้วิเคราะห์ไว้ว่า การรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนได้ส่งผลให้เกิดการทบทวนและปรับเปลี่ยนการนำเสนอประวัติศาสตร์ในระบบการศึกษาของประเทศสมาชิก โดยมีแนวโน้มที่จะเน้นการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศสมาชิกและการสร้างอัตลักษณ์ร่วมกันของภูมิภาคมากขึ้น การปรับเปลี่ยนนี้อาจช่วยลดผลกระทบเชิงลบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในระยะยาว และส่งเสริมการสร้างความร่วมมือที่เข้มแข็งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นอกจากนี้ การวิเคราะห์การนำเสนอประวัติศาสตร์ในแบบเรียนยังสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในการสร้างสมดุลระหว่างการปลูกฝังความรักชาติและการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างประเทศ ดังที่ Carretero et al. (2017) ได้วิเคราะห์ไว้ว่า การเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในโรงเรียนมักอยู่ภายใต้แรงกดดันสองประการ คือ การสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติและการพัฒนาทักษะการคิดเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งบ่อยครั้งอาจขัดแย้งกัน ในบริบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความท้าทายนี้ยิ่งทวีความซับซ้อนมากขึ้นเมื่อต้องพิจารณาถึงความจำเป็นในการสร้างความเข้าใจและความร่วมมือในระดับภูมิภาค

การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการนำเสนอประวัติศาสตร์ความขัดแย้งในแบบเรียนจึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือในหลายระดับ ทั้งในระดับนโยบายการศึกษาของแต่ละประเทศ ความร่วมมือระหว่างนักประวัติศาสตร์และนักการศึกษาในภูมิภาค และการสนับสนุนจากองค์กรระหว่างประเทศ ดังที่ Bentrovato et al. (2016) ได้เสนอแนวทางในการใช้การศึกษาประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือในการสร้างสันติภาพในสังคมที่มีความขัดแย้ง โดยเน้นการพัฒนาหลักสูตรที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การเข้าใจมุมมองที่หลากหลาย และการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์กับปัจจุบัน

แนวทางหนึ่งที่น่าสนใจคือการพัฒนาแบบเรียนประวัติศาสตร์ร่วมกันระหว่างประเทศในภูมิภาค ดังเช่นโครงการ “History that Connects” ในยุโรปตะวันออกเฉียงใต้ ที่นำเสนอโดย Todosijević (2020) ซึ่งถือเป็นความพยายามในการสร้างมุมมองทางประวัติศาสตร์ที่หลากหลายและส่งเสริมการเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างประเทศที่เคยมีความขัดแย้งในอดีต แม้ว่าการพัฒนาแบบเรียนร่วมกันอาจเป็นเรื่องท้าทายในบริบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและระบบการเมืองสูง แต่การริเริ่มโครงการในลักษณะนี้อาจเป็นก้าวสำคัญในการสร้างความเข้าใจร่วมกันและลดอคติระหว่างประเทศได้ นอกจากนี้ การส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวิชาการและวัฒนธรรมระหว่างนักเรียน ครู และนักวิชาการในภูมิภาค อาจช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและมุมมองที่กว้างขวางมากขึ้นต่อประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประเทศเพื่อนบ้านได้ดียิ่งขึ้น

8. สรุป

การศึกษาวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ต่อการนำเสนอประวัติศาสตร์ความขัดแย้งในแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ของไทย เวียดนาม และกัมพูชา แสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนของปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ ความรู้ และการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติผ่านระบบการศึกษา ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า แบบเรียนประวัติศาสตร์ของทั้งสามประเทศมีแนวโน้มในการผลิตซ้ำวาทกรรมประวัติศาสตร์แบบชาตินิยม โดยเน้นการสร้างมายาคติแห่งชาติ ลดทอนความสำคัญของประเทศเพื่อนบ้าน และเน้นย้ำความขัดแย้งในอดีต ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงการใช้อำนาจของรัฐในการควบคุมและกำหนดทิศทางการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ของพลเมือง เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐชาติและระบอบการปกครอง ผลกระทบของการนำเสนอประวัติศาสตร์ในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่ส่งผลต่อการหล่อหลอมทัศนคติของพลเมืองเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศและความร่วมมือในภูมิภาค

อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของผู้เขียน การตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการพัฒนาแนวทางการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ที่มีความเป็นพหุมุมมอง (Multi-Perspective Approach) มากขึ้น การพัฒนาแบบเรียนประวัติศาสตร์ร่วมกันระหว่างประเทศในภูมิภาค ดังเช่นกรณีของแบบเรียนประวัติศาสตร์ร่วมระหว่างฝรั่งเศสและเยอรมนี (Franco-German History Textbook) ที่ได้มีการริเริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 2006 (Defrance & Pfeil, 2013) อาจเป็นแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนี้ การส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวิชาการและการวิจัยร่วมกันระหว่างนักประวัติศาสตร์ของประเทศในภูมิภาค จะช่วยสร้างพื้นที่สำหรับการถกเถียงและการทำความเข้าใจมุมมองที่แตกต่างกันทางประวัติศาสตร์ อันจะนำไปสู่การพัฒนาการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ที่มีความเป็นกลางและรอบด้านมากขึ้น

ท้ายที่สุด การสร้างความเข้าใจร่วมกันทางประวัติศาสตร์จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคประชาสังคม ในการทบทวนและปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอประวัติศาสตร์ในระบบการศึกษา เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในภูมิภาค การดำเนินการดังกล่าวไม่เพียงแต่จะช่วยลดความตึงเครียดและความขัดแย้งระหว่างประเทศเท่านั้น หากแต่ยังจะช่วยสร้างรากฐานสำหรับความร่วมมือที่แน่นแฟ้นและยั่งยืนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกด้วย การศึกษาวิเคราะห์เชิงวิพากษ์นี้ไม่เพียงแต่เปิดมุมมองใหม่ต่อบทบาทของการศึกษาประวัติศาสตร์ในการสร้างและผลิตซ้ำอัตลักษณ์แห่งชาติเท่านั้น แต่ยังท้าทายให้เราต้องทบทวนและ

ปรับเปลี่ยนวิธีคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในระดับภูมิภาคและระดับโลก เพื่อสร้างสังคมที่มีความเข้าใจ เคารพ และยอมรับในความแตกต่างหลากหลายมากยิ่งขึ้น

9. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางการแก้ไข

เพื่อลดผลกระทบเชิงลบจากการนำเสนอประวัติศาสตร์ความขัดแย้งในระบบการศึกษา และส่งเสริมความร่วมมือในภูมิภาค ควรพิจารณาแนวทางดังต่อไปนี้

(1) การพัฒนาแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ร่วมของอาเซียนที่ควรเน้นการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และการนำเสนอมุมมองที่หลากหลาย โดยอาศัยแนวคิดการศึกษาเพื่อสันติภาพ (Peace Education)

(2) การส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวิชาการและการวิจัยร่วมด้านประวัติศาสตร์ระหว่างนักวิชาการในภูมิภาค เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันและพัฒนาการตีความประวัติศาสตร์ที่สมดุลมากขึ้น

(3) การพัฒนากลไกการจัดการความขัดแย้งและการสร้างความปรองดองในระดับภูมิภาค โดยคำนึงถึงบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม อาศัยแนวคิดการสร้างสันติภาพเชิงบวก (Positive Peace)

(4) การส่งเสริมการทูตวัฒนธรรมและการแลกเปลี่ยนระดับประชาชนเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนในภูมิภาค โดยใช้แนวคิดการทูตระดับประชาชน (People-to-People Diplomacy) และการสร้างชุมชนจินตกรรม

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- ปวิณญาพัฒน์ วรพันธ์, จินณวัตร เลิศประดิษฐ์, และสรรัชย์ โสมนัสวงศ์วานิช. (2562). การวิเคราะห์แนวคิดราชาชาตินิยมในแบบเรียนประวัติศาสตร์ไทยระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 11(21), 175-188.
- ปวิณญาพัฒน์ วรพันธ์, และปรีชัช ดาวอุดม. (2567). การวิเคราะห์การประกอบสร้างวาทกรรมความเป็นชาติผ่านความรู้ทางศาสนาในแบบเรียนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 20(1), 106-132.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.

- สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์. (2562). *หนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติมประวัติศาสตร์ไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- สิทธิชัย สุขคะตะ, และณัฐวิณ์ บุนนาค. (2558). การวิเคราะห์ว่าททกรรมชาตินิยมไทย ในแบบเรียนสังคมศึกษาและประวัติศาสตร์. *วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา*, 4(1), 126-137.
- สุนทร สุขสรณจิต. (2551). *มายาคติและความรุนแรงของภาพแสดงแทนชาวเขาในแบบเรียน บทเพลง และภาพยนตร์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาษาอังกฤษ

- Allport, G. W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Cambridge: Addison-Wesley.
- Althusser, L. (1971). Ideology and Ideological State Apparatuses. In Althusser, L. (Ed.). *Lenin and Philosophy and Other Essays* (pp. 127-186). New York: Monthly Review Press.
- Anderson, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (Revised edition). London: Verso Books.
- Apple, M. W. (2004). *Ideology and Curriculum* (3rd ed.). New York, NY: Routledge.
- Becker, H. S. (1963). *Outsiders: Studies in The Sociology of Deviance*. New York: Free Press Glencoe.
- Bentrovato, D., Korostelina, K. V., & Schulze, M. (Eds.). (2016). *History Can Bite: History Education in Divided and Postwar Societies*. Göttingen: V&R unipress GmbH.
- Billig, M. (1995). *Banal Nationalism*. London: Sage Publications.
- Bộ Giáo dục và Đào tạo. (2006). *Lịch Sử Việt Nam 10*. Hanoi: Nhà xuất bản Giáo dục.
- Carretero, M., Berger, S., & Grever, M. (Eds.). (2017). *Palgrave Handbook of Research in Historical Culture and Education*. London: Palgrave Macmillan.
- Chachavalpongpun, P. (2012). The Politics of History Education in Thailand. In Chachavalpongpun, P., & Croissant, A. (Eds.). *The Politics of History Education in Southeast Asia* (pp. 83-104). Göttingen: Hubert & Co.
- Chandler, D. (2008). *A History of Cambodia* (4th ed.). Boulder, CO: Westview Press.
- Defrance, C., & Pfeil, U. (2013). Symbol or Reality? The Background, Implementation, and Development of the Franco-German History Textbook. In Korostelina, K.

- V., & Lässig, S. (Eds.). *History Education and Post-Conflict Reconciliation: Reconsidering Joint Textbook Projects* (pp. 52-68). London: Routledge.
- Dy, K. (2007). *A History of Democratic Kampuchea (1975-1979)*. Phnom Penh: Documentation Center of Cambodia.
- Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977*. New York, NY: Pantheon Books.
- Fuchs, E., & Bock, A. (Eds.). (2018). *The Palgrave Handbook of Textbook Studies*. London: Palgrave Macmillan.
- Gottesman, E. (2003). *Cambodia After the Khmer Rouge: Inside the Politics of Nation Building*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. London: Lawrence and Wishart.
- Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*. (Coser, L. A. Ed. & Trans.). Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Hall, S. (1996). Introduction: Who Needs 'Identity'? In Hall, S., & du Gay, P. (Eds.). *Questions of Cultural Identity* (pp. 1-17). London: Sage Publications.
- Hobsbawm, E., & Ranger, T. (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- London, J. D. (2014). *Politics in Contemporary Vietnam: Party, State, and Authority Relations*. London: Palgrave Macmillan.
- Ministry of Education, Youth and Sport. (2018). *History Textbook for Grade 11*. Phnom Penh: Ministry of Education, Youth and Sport.
- Ministry of Education, Youth and Sport. (2020). *History Textbook for Grade 12*. Phnom Penh: Ministry of Education, Youth and Sport.
- Naseem, M. A., Arshad-Ayaz, A., & Rodríguez-Rodríguez, J. A. (2021). *Representation of Minorities in Textbooks: International Comparative Perspectives*. London: Palgrave Macmillan.
- Nguyen, T. T. (2016). *Lịch Sử 11*. Hanoi: Nhà xuất bản Giáo dục Việt Nam.
- Nhà xuất bản Giáo dục Việt Nam. (2020). *Lịch Sử Việt Nam 11*. Hanoi: Nhà xuất bản Giáo dục Việt Nam.

- Renan, E. (1990). What Is a Nation? In Bhabha, H. K. (Ed.). *Nation and Narration* (pp. 8-22). London: Routledge.
- Repoussi, M., & Tutiaux-Guillon, N. (2010). New Trends in History Textbook Research: Issues and Methodologies Toward a School Historiography. *Journal of Educational Media, Memory, and Society*, 2(1), 154-170.
- Said, E. W. (1978). *Orientalism*. New York, NY: Pantheon Books.
- Salomon, M., & Vu, D. K. (2007). Đổi Mới, Education and Identity Formation in Contemporary Vietnam. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 37(3), 345-363. <https://doi.org/10.1080/03057920701330222>
- Smith, A. D. (1991). *National Identity*. Reno, NV: University of Nevada Press.
- Stuart-Fox, M. (2003). *A Short History of China and Southeast Asia: Tribute, Trade and Influence*. Sydney: Allen & Unwin.
- Thuzar, M., Mishra, R., Hutchinson, F., Than, T. M. M., & Chalermpananupap, T. (2019). *The State of Southeast Asia: 2019 Survey Report*. Singapore: ISEAS-Yusof Ishak Institute.
- Todosijević, A. (2020). History Education as a Means for Reconciliation and Conflict Prevention. In Psaltis, C., Carretero, M., & Čehajić-Clancy, S. (Eds.). *History Education and Conflict Transformation* (pp. 249-271). London: Palgrave Macmillan.
- Tran, N. T. (2019). Vietnamese Historiography and Cultural Resistance to China. In Sai, S., & Hoon, C. Y. (Eds.). *Contesting the State in Southeast Asia: Social Conflicts and Public Resistance* (pp. 175-194). Singapore: World Scientific.
- Vickers, E., & Jones, A. (Eds.). (2005). *History Education and National Identity in East Asia*. London: Routledge.
- Wang, Z. (2009). Old Wounds, New Narratives: Joint History Textbook Writing and Peacebuilding in East Asia. *History & Memory*, 21(1), 101-126.
- Winichakul, T. (2013). Siam's Colonial Conditions and the Birth of Thai History. In Grabowsky, V. (Ed.). *Southeast Asian Historiography Unravelling the Myths: Essays in Honour of Barend Jan Terwiel* (pp. 20-41). Bangkok: River Books.